

ZPRÁVY

JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ PŘI ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMII VĚD

Adresa: Jednota klasických filologů, Praha 2, Lazarská 8

OBSAH -- CONSPECTUS FASCICULI

Euripidův Peirithoos — Euripidis Pirithous (<i>Z. K. Vysoký</i>)	1
Několik antických šperků — Aliquot ornamenta aurea antiq̄ua (<i>J. Frel</i>)	8
Starověký pohled na Puteoli — De forma Puteolorum antiqua vitro incisa (<i>J. Frel</i>)	10
Latinské oslavné verše na čelné české utrakvisty — Versus Latini in honorem utraquistarum Bohemicorum praestantium compositi (<i>B. Ryba</i>)	12
O předních představitelích latinského humanismu v Čechách — De potissimis Latinae humanitatis in Bohemia florentis auctoribus (<i>J. Martinek</i>)	18
K charakteristice literární tvorby humanisty Šebestiána Aerichalka — Quo modo Sebastianus Aerichalcus Bohemus Melanchthonem imitatus singulare ingenium prodiderit (<i>J. Hejnic</i>)	28
In memoriam řed. Josefa Stáhlíka — In memoriam Iosephi Stáhlík (<i>-ek</i>)	31
František Křenek osmdesátníkem — Fr. Křenek octogenarius (<i>jh</i>)	33
Antika v moderním Recku — Memoria antiquitatis in Graecia hodierna (<i>R. Dostálová</i>)	34
Současný stav otázky o původu řecké tragédie — De origine traegodiae Graecae nostro hoc tempore quid iudicetur (<i>-esv-</i>)	35
Konference o Velké Moravě a byzantské misi — Concilium de Magna Moravia et de missione Byzantina habitum (<i>R. Dostálová—Jeništová</i>)	37
Zpráva o medievalistické konferenci — De concilio ad studia mediaevali pertinente	46
Symposium o slovníku středověké latiny v Jugoslávii — Symposium de lexico mediaevali Latinitatis Jugoslavico habitum (<i>-vv-</i>)	48
Zničení římských lodí z doby císařské na jezeře Nemi — De navium Romanarum aetatis imperatoriae ad lacum Dianae propositarum interitu (<i>R. D—je.</i>)	49
Nobelova cena řeckému básníku — Poeta Graecus praemio Nobelii donatus (<i>R. Dostálová—H. Businská</i>)	50
Ze života zahraničních vědeckých společností — Societates philologorum extraneae: 100 let CIL — CIL centenarium (<i>L. Vidman</i>); FIEC (<i>J. Frel—L. Vidman</i>)	53
Z nové literatury — De novis libris iudicia: Oslavujme Bakcha (<i>R. Mertlík</i>)	55
Ze světa — Varia (<i>-esv-</i>)	58

Euripidův Peirithoos

V komentáři Jana Diakona k Hermogenovi¹⁾ zachovala se také hypothesis k tragédii o Peirithoovi spolu s šestnácti verši z rozmluvy Aiakovy s Héraklem. K nečetným kratičkým zlomkům, citovaným z této hry starověkými spisovateli a otištěnými už u Naucka (*TGF*², zl. 591—600), přibýly z nových nálezů v Oxyrhynchu další zlomky. Dva z nich přinášejí souvislejší text, takže bylo možno se pokusit o jeho restaurování (A. S. Hunt, *The Oxyrh. Pap. XVII*, London 1927; pap. č. 2078, zl. 1 a 2)³⁾.

Podle nalezené hypotese byl děj tragédie takový: Peirithoos sestoupil do podsvětí, aby se zmocnil Persefony. Za tu smělost jej stihl trest: byl tam upoután ke skále a hlídán drakem. Théseus, který ho na dobrodružné výpravě doprovázel, rozhodl se (podle této verze dobrovolně), že neopustí přítele, a setrval s ním v podsvětí. Stalo se, že sem zavítal Hérakles, jemuž Eurystheus uložil přivést Kerbera na svět. Hérakles Kerbera spoutal a vysvobodil i oba věrné přátele, dosáhnuv pro ně odpuštění u podsvětních bohů³⁾.

Z prologu tragédie pochází pravděpodobně první ze zlomků na pap. oxyrh. č. 2078. Podává úryvek proslvu upoutaného Peirithoa. Peirithoos, jenž už vystřízlivěl ze svého poblouzení, připomíná si stará provinění svého otce Ixiona, který zatoužil po samé Héře, a shledává spojitost mezi osudem otcovým a svým⁴⁾:

Z pout šílenství svou mysl sotva vyprostil,
 bůh zaslepil ho⁵⁾ znovu: blázen uchvátil
 jen oblak, ženě podobný, leč roztrousil
 řeč po Thessalsku nejvyšš rouhavou, že sám
 5 se v loži lásky spojil s dcerou Kronovou.
 A za tu zpupnost splatil bohům později
 trest zasloužený: kolem šílenství⁶⁾ sám Zeus

- jej spoutav, běsem vichřice ho štvál
kol dokola. A pak jej znovu uchopil
10 a zraku lidí ukryl v hloubi étheru.
Smršť větrů rozmetala tělo otcovo —
trest, který odpovídal oné zpupnosti,
již sám se těžce proti bohům provinil.
Mé vlastní jméno připomíná jeho strast
15 a s ním jsem také spojen stejným osudem⁷⁾.

V komentáři Jana Diakona čteme 16 veršů ze scény, kdy Hérakles vstupuje do podsvětí. Aiakos se vyptává neznámého hrdiny, kdo je a co jej do říše stínů přivádí. Hérakles se představuje a vykládá, jaký úkol mu byl uložen.

Aiakos

Ó jaký div to! Vždyť sem kdosi přichází,
jak vidím, s velkým spěchem — vrchol odvahy! —
Nuž pověz, jak se sluší, kdo jsi, cizinče,
a co tvé kroky přivedlo až v tento kraj.

Hérakles

- 5 Hned všechno tobě bez meškání vysvětlím:
Jsem rodem z Argu, jméno mé je Hérakles,
všech bohů otec Zeus je také otcem mým.
A pravdivé je, co se vypráví, že Zeus
mou vzácnou matku sám kdys v loži vyhledal.
10 A přicházím sem, poddán Eurystheovi,⁸⁾
ne z vlastní vůle. On mi přivést rozkázal
až k branám Mykén živého psa Kerbera,
ne že by chtěl ho vidět — spíš se domníval,
že vymyslel mně úkol, který nesvedu...
15 A proto celé Asie i Evropy
jsem všechny kouty⁹⁾ koldokola prolezl.

Druhý zlomek oxyrhynský zachoval nám kus Héraklový rozmluvy s Théseem v podsvětí. Text doplnili vydavatelé A. S. Hunt a G. Murray. Zachované verše umožňují alespoň poněkud nahlédnout do osnovy děje a vytušit dramatický konflikt hry.

Théseus

.....
..... přítele však věrného
je podlé zradit, je-li v moci nepřátel.

Hérakles

Co řekls, Thésee, to šlechtí athénskou

5 tvou vlast i tebe: vpravdě lidem nešťastným
ty bývals vždycky spojencem... Však s výmluvou¹⁰
se vrátit domů, připadá mně potupné.

A kdyby slyšel Eurystheus, že úkol svůj
s tvou pomocí jsem splnil, uznáš, potěšen

10 by prohlásil, že úkolu jsem nedostál.

Théseus

Tvé každé přání ochoten jsem vyplnit;

ne vrtošivě, nýbrž pevně rozhodnut

svým sokům čelím, přátelům svým pomáhám.¹¹)

Tak dřív ses *ke mně*, jak je známo, zachoval:

15 i *ty* hled' nyní stejnou řečí hovořit...

.....

Situace je zde asi taková: Théseus nabídl Héraklovi, s nímž se v podsvětí setkal a od něhož slyšel, jakou práci mu uložil Eurystheus, svou pomoc (to plyne z odpovědi Héraklovy, v. 8 nn.). Zároveň však ho požádal, aby mu pomohl vysvobodit Peirithoa, neboť se bez něho nechtěl vrátit. Toho se asi týkají Théseova slova v. 2—3: πῶτον...ἀνδρα καὶ φίλον [αἰσχρὸν/ πρ]οδοῦναι δυσ[μ]εῖνως εἰλημμένον, která přesně odpovídají Théseově charakteristice v zachované hypotthesi: τὸν φίλον (= Peirithoa) ἐγκαταλιπεῖν αἰσχρὸν ἠγοούμενος. Hérakles chválí proto Théseovu ušlechtilost i obětavost, kdekoliv je jí potřebí, ale odmítá převzít nový úkol, stejně jako přijmout nabízenou pomoc Théseovu, z obavy před Eurystheem. Théseus opakuje svou ochotu ku pomoci a mluví o věrnosti a vděčnosti, která dobro odplácí dobrem.

Na jedné straně stojí tu Hérakles, který váhá přijmout pomoc od Thésea a vysvobodit Peirithoa z obavy před Eurystheem, na druhé straně Théseus, který odmítá opustit podsvětí bez svého druha. Mezi oběma bohatýry došlo k výměně názorů a rozvinul se ušlechtilý spor — právě *certamen virtutis*. Zápletka byla vyřešena zásahem z vnějšku, jak dosvědčuje hypotthese. Přátelská oddanost a věrnost obměkčila konečně i bohy podsvětní a získala provinilým milost a propuštění. Tragédie, zajímavá jak prostředím (podsvětí), tak i silnou moralizující tendencí, končila tedy zásahem božstva, když se už zdálo, že jiného východiska není. Nutným předpokladem byla ovšem taková úprava mýtu, podle níž by Théseus i v podsvětí podržel svobodu a volnost rozhodování o sobě.

Několik dávno už známých citátů z tohoto dramatu potvrzuje jen to, co plyne i z nově objeveného zlomku oxyrhynského: oslavuje se v nich — zcela v souladu s etickou náplní druhého zlomku oxyrhynského — čestný a poctivý život:

Je spoután vazbou studu — bez železných pout (zl. 595 N²)

(Ta slova se zřejmě týkají Thésea, který podle této verze setrval dobrovolně s Peirithoem v podsvětí.)

*

Zda není lépe nežít, nežli špatně žít? (zl. 596 N²)

*

Je pevnější než zákon čestný charakter:
jej slova nikdy nedovedou pokřivit,
však zato zákon často řečník dokáže
tak překrucovat, až jej zcela zhanobí (zl. 597 N²)

*

Ten jistě z dobré zkušenosti pronesl
tu myšlenku, kdo první na ni připadl,
že štěstí podporuje lidi poctivé (zl. 598 N²)

Zvláštní úlohu zastával v tragédii o Peirithoovi sbor. Něco málo anapestických řad, které se nám zachovaly, náleží beze sporu jemu. Jeden ze zachovaných zlomků doprovází jakousi sakrální akci:

... a v podzemní průrvu z těch pohárů¹²) zde
teď ulijme mlčice zbožně... (zl. 592 N²)

Další dva zlomky, které pocházejí z téhož kontextu,¹³) obsahují hymnickou oslavu vesmírného pořádku:

Ty odvěký, kterýž jsi v éteru spjal
všech podstatu věcí, jež tvoří náš svět:
kol točí se Den, kol točí se Noc,
i tmavá i třpytná, a nesčetných hvězd
dav víří ve věčném tanci (zl. 593 N²)

Tu bez konce Času bezmezný proud
se otáčí v kruhu a ze sebe sám
se obnovuje. A Medvědic pár
báň nebeskou střeží — to Atlantův los —
svých hbitých údery křídel (zl. 594 N²)

Z těchto veršů, oslavujících řád kosmu, se někdy soudilo, že se drama odehrávalo jen částečně v podsvětí, částečně však i na světě, protože tu sbor mluví o éteru a úkazech nebeských. Pravděpodobněji však bylo dějištěm celé hry podsvětí a sbor tvořili zemřelí mystové eleusinští. Vystoupení zemřelých vyznavačů Persefoniných mohlo být motivováno právě Peirithoovými úklady proti Persefoně.¹⁴⁾

*

Třebaže u většiny citovaných zlomků je jmenován Euripides jako autor tragédie, vyskytly se už ve starém věku pochybnosti¹⁵⁾, není-li skladatelem dramatu spíše Kritias, jeden z nejvýznamnějších členů neblaze proslulé athénské oligarchické třicítky. Tyto pochybnosti vyrostly patrně z týchž subjektivních úvah a dohadů — nikoliv z objektivního pramene —, z nichž se zrodily i skeptické hlasy některých filologů moderních. Hledaly se argumenty slohové i názorové rozdíly, které měly svědčit proti Euripidovi a v prospěch autorství Kritiova.

Euripidovský původ hry kategoricky popíral zvláště Wilamowitz¹⁶⁾ a po něm i Schmid¹⁷⁾. Také W. Nestle¹⁸⁾ připisuje tragédii Kritiovi. Opatrněji se již vyslovili Koerte a Pickard.

Jeden z hlavních argumentů proti autorství Euripidovu čerpal Wilamowitz z Klementa Alex., jenž ve svých *Strom.* V 14,4 cituje sborové anapesty zl. 593 N² s poznámkou, že věčným pořadatelem, který je těmi verši oslavován, je vůč δημιουργός. Podle Wilamowitze přidržel se skladatel tragédie ve své kosmogonii v zásadě Anaxagory a rozcházel se tak s názory, které Euripides vyslovoval jinde. Ale spíše než vliv Anaxagorův působily na autora tragédie představy orfické. Tím problémem se zabýval Q. Cataudell a (Sulla „Teogonia“ di Antifane e sui frammenti del „Piritoo“ di Euripide; *Athenaeum* N. S. X, 1932, str. 265—268). Upozornil na úzkou spojitost tvůrčího principu s kosmem v zlomku výše uvedené sborové písně, která je blíže orfismu než Anaxagorovi. Tento názor přesvědčuje už proto, že se sbor, který pronášel ony verše, skládal patrně ze zasvěcenců eleusinských. To, co těmto mystům vložil básník do úst, vyhovovalo snad jejich nazírání, ale nemuselo odpovídat vlastnímu přesvědčení autorovu. Nemohou proto ani tyto verše svědčit proti Euripidovu autorství. Ostatně nebyla ani cesta k mystice Euripidovi — alespoň ke sklonku jeho života, jak ukazují Bakchy — zcela neschůdná¹⁹⁾. Tak bychom mohli pochopit i pře-

tváření mýtu v básnickou vizi plnou symbolických a alegorických obrazů, jejichž hutnost a dvojnáčnost nedovede ani volnější překlad plně vystihnout. Naproti tomu myšlenky, jaké obsahují zl. 596—598 N², odporovaly by asi přesvědčení muže typu Kritiova, a to i tehdy, kdyby byl tragédii napsal, jak soudí Nestle, ještě před svým odchodem do vyhnanství, které změnilo pronikavě jeho smýšlení i chování.

Euripidovský původ zlomků z Peirithoa, do té doby známých, dokazoval podrobným rozbořem zvláště K. Kuiper v pojednání *De Pirithoo fabula Euripidea* (*Mnemosyne* N. S. 35, 1907, str. 354—385). Lze proto jen souhlasit, jestliže nejnověji D. L. Page po obezřelém zvážení všech domnělých di-krepancí zařadil nové zlomky z Peirithoa objevené pod jméno Euripidovo ve shodě s většinou svědectví starověkých.

ZDENĚK K. VYSOKÝ

POZNÁMKY

¹⁾ Vyd. Rabe, *Rhein. Mus.* 63, 1908, str. 145.

²⁾ Hypothesi s úryvkem rozmluvy Aiakovy s Héraklem otiskl Arnim, *Supplementum Euripideum* 1913, str. 40 n. Nové nálezy z Oxyrhynchu s anglickým překladem a výkladem uveřejnil A. W. Pickard-Cambridge, *New Chapters in the History of Greek Literature* III., ed. by J. U. Powell, Oxford 1933, str. 148—151, a D. L. Page, *Literary Papyri, Poetry, Loeb Library* 1950, str. 120—125.

³⁾ V hypothesi čteme: χάριτι τῶν χθονίων θεῶν a dále: παρὰ θεῶν χάριεν λαβών.

⁴⁾ Porušený text duchaplně doplnil A. E. Housman, *Class. Rev.* 42, 1928, str. 9. O tuto rekonstrukci se opírá i náš překlad.

⁵⁾ Rozuměj Ixiona, otce Peirithoova.

⁶⁾ Neúplný text nedovoluje sice plně postihnout smysl, ale zdá se, že tu básník podává racionalistický výklad mýtu: kolo, do něhož bylo vpleteno tělo Ixionovo, je symbolem šílenství (μανίας τροχῶ). Podle toho připomínal by počáteční trest Ixionův osud Ioe, v šílenství světem štvané, jak jej zdramatizoval Aischylos ve svém Prometheu. Upozorňuji i na vý-

razovou shodu Aisch. Prom. 588 M².: οιστηλάτω... δείματι s naším zlomkem: οιστηλάτοιον (ἐν δίναις?). Tento racionalismus nesvědčí ovšem ani proti autorství Euripidovu, ani v prospěch autorství Kritiova, jak se domníval A. Koerte, *Archiv für Papyrusforschung* 10, 1931, str. 50 nn. Proti tomu výkladu srov. D. L. Page, uv. m., str. 121.

7) Závěrečnou myšlenku s etymologickou hříčkou slovní (Περσίδους παρὰ τὸ περιθεῖν) dohadem doplnil A. E. Housman.

8) V. 6—10 byly už dávno známy; srov. Nauck, zl. 591².

9) ἐς μυχοῦς ἐλήλυθα (hledaje patrně přístup do podsvětí).

10) Kdyby se vrátil Hérakles s Théseem i s Peirithoem, mohl vzbudit podezření, že šel za jiným úkolem, než který mu Eurystheus uložil, anebo že tento úkol vykonal s cizí pomocí (srov. Pickard, uv. m., str. 151, pozn. 1).

11) Přeloženo volně podle smyslu. Text (i s některými doplňky) budí arci leckde pochybnosti.

12) V textu πλημοχόη, jež náležela ke kultovním předmětům v mystériích eleusinských.

13) Srov. Wilamowitz, Lesefrüchte CCLIV, *Hermes* 64, 1929, str. 463n.

14) Srov. k tomuto výkladu D. L. Page, uv. m., str. 121n.

15) Hlavně Athenaios 496 b: ὁ τὸν Περσίδουον γράφας, εἴτε Κριτίας ἐστὶν ὁ τύραννος ἢ Εὐριπίδης.

16) *Analecta Euripidea*, Berolini 1875, str. 161nn.

17) *Gesch. d. griech. Literatur* I 3, 1940, str. 177n.

18) Kritias, *Neue Jahrbücher* 11, 1903, str. 104n.

Několik antičkých šperků

V roce 1962 byla u nás vytištěna pro londýnského nakladatele popularizační obrazová knížka o špercích, reprodukující výlučně památky z československých sbírek.¹⁾ Je v ní vyobrazeno též několik antičkých šperků, k nimž doprovodný text přihlíží minimálně. Laskavostí E. Sládky, autora fotografií, je možno z dublet jeho záběrů předvést čtyři zlaté šperky našim čtenářům. Naše nepřiliš bohaté sbírky antik pochopitelně neoplývají památkami tohoto druhu, nicméně máme zastoupeny všechny hlavní typy šperků od 4. stol. př. n. l. do pozdní doby římské; z té pocházejí hojné a skvostné nálezy učiněné přímo na našem území. Ty byly vesměs zpracovány v prehistorické literatuře. Ze sbírkových fondů z klasických nalezišť byl soustavně publikován jen pěkný soubor plzeňského muzea — celkem 46 šperků, které všechny pocházejí z Kerče na Krymu;²⁾ ostatní památky nebyly dosud uveřejněny.³⁾

1. Spona, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze č. 979. Získána r. 1886 z obchodu starožitnostmi. Nalezena v Kapui. Délka 53—55 mm; stav zachování vcelku dobrý, uvolnily se spirály na obou koncích oblouku, reliéfně zdobený kryt lůžka je poněkud deformován. V. *Kužel* str. 7, obr. 1. Kostru spony tvoří masivní zlatý drát, který v dolní části slouží jako jehla, v horní je nosným článkem oblouku a lůžka. Oblouk je vytepán ze 4 dílů tenkého zlatého plechu, jejich podélné švy jsou patrné, příčné překrývá spirálovitě točený tenký drát, přichycený dvěma prstenci. Oba konce oblouku ohraničuje obdobná výzdoba. Lůžko je zakončeno dvoudílným sférickým útvarem z profilovaného plechu; v něm se pohybuje jednoduchá záchytká jehly, na jejímž konci je volně nastrčen disk s rozetou z aplikovaného filigránu. Kolem lůžka je kryt ze dvou zlatých plíšků, horní část je zdobena reliéfem vytepávaným z rubu, zobrazujícím hlavu Athény v přílbě z en face. Použití poměrně tenkého zlatého plechu přivádí k domněnce, že spona vznikla přímo pro pohřební inventář. K typu viz L. Breglia, *Le oficerie del Museo Nazionale di Napoli*, č. 53—54, s bibliografií; srov. dále podobné spony bohatšího provedení: Cleveland, *Museum of Art*: G. Becatti, *Oficerie antiche dalle minoiche alle barbariche* 197, č. 395, tab. 105, Louvre Bj 1279 (ze sbírky Campana, z Velkého Řecku): E. Coche de la Ferté, *Les bijoux antiques* 65, 117, tab. 22.3, R. A. Higgins, *Greek and Roman Jewellery* 132, tab. 31 D. Není pochyb, že typ spony je etruského původu. Ve Velkém Řecku je časově zachycen kolem poloviny 4. stol. př. n. l., ale vyskytuje se

tu i později. Náš exemplář podle práce i podle patetického stylu hlavy Athéniny patří asi až do pokročilého 3. stol. př. n. l.;

2. spirálovitý prsten, zakončený dvěma lvími hlavičkami, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze 5860. Získán roku 1894 z aukce Helbing (údajně etruský, ze sbírky Castellani). Průměr asi 19 mm, stav zachování výborný, jen jedna hlavička je uvolněna. *V. Kužel* str. 8, obr. 3. Prsten ze silného zlatého plechu má na zevní straně tři plastická žebra. Lví hlavičky i jejich „límce“ jsou lité a cizelované. Stylem lvích hlav i celkovým provedením je velmi blízký malý náramek v Tarentě z druhé poloviny 4. stol. př. n. l. (viz Becatti 194, č. 374, tab. 97). Náš prsten je určitě téhož původu a nepochybně i z téže doby;

3. náušnice, Krajské muzeum v Plzni; z Kerče. Průměr asi 25 mm. *J. Čadík* 202, č. 43, tab. IV a V, *V. Kužel* 8, obr. 2. Kruh je ze dvou spletených drátků, mezi nimi je upevněn příčně vroubkovaný drát. Jeden jeho konec tvoří hákovitý trn, k druhému je přiletován štítek se syrským granátem v krabicovitém zasazení, lemovaném pseudofiligránem. Párový shodný protějšek je náušnice *Čadík* 202, č. 44. Analogie viz *Čadík* str. 135. 3—2. stol. př. n. l.;

4. prsten, Krajské muzeum v Plzni; z Kerče, 18 × 22 mm. *J. Čadík* 201, č. 41, tab. IV a V, *V. Kužel* 9, obr. 4. Povrch je poněkud otřelý. Prsten je dutý, ale z poměrně silného plechu. Na přední straně je zasazen vrstevnatý polodrahokam tzv. *niccolo* s negativním reliéfem — tj. je to gema, zobrazující mužskou hlavu s větvíčkou, snad jde o Apollóna. Ostatek zevní plochy je pokryt přiletovanými kroužky a hrubším filigránem. Souvislosti viz *Čadík* 137, pozn. 501, a 184. Konec 2. — začátek 3. století n. l.

J. FREL

POZNÁMKY

¹⁾ *V. Kužel, A Book of Jewellery*. A. Sindgate, London 1962, c. Artia Praha 1962; souběžně vyšlo též německé vydání.

²⁾ *J. Čadík, O klenotnictví jižního Ruska ve starověku. Výroční zpráva Západočeského musea města Plzně 1925/26. Katalog plzeňských šperků (str. 195—202) byl tu podnětem k solidní syntetické práci, která představuje pionýrský pokus svého druhu. Bohužel práce nedošla ohlasu v světové odborné literatuře — byla uveřejněna česky, bez resumé a 5 tabulek má velmi drobné reprodukcce jen plzeňských šperků...*

³⁾ Srdečné díky autora patří E. Sládkovi a dr. M. Seidlové, pracovníci pražského Uměleckoprůmyslového muzea, která laskavě umožnila studium originálů.

Starověký pohled na Puteoli

Skleněná lahvička v pražském Národním muzeu s rytým pohledem na přístav a město Puteoli byla u nás již dávno publikována, dokonce dvakrát.¹⁾ Upozorňujeme-li na ni znovu, děje se tak jednak proto, že jde o unikátní památku ze závěru 3. stol. n. l. — podobných rytých lahviček je známo všeho všudy pět a naše je z nich nejvýznamnější; zvláště však z toho důvodu, že teprve v poslední době jí byla věnována zasloužená pozornost v odborné světové literatuře. Obě první české publikace zapadly zcela bez ohlasu — *Slavica non leguntur*. Proto jsem na památku stručně upozornil v bibliografické ročence klasické archeologie.²⁾ Odtud vzešla zmínka o nápisech lahvičky v *Année épigraphique*.³⁾ Poté Ch. Picard postrádal v naší poznámce podrobné odkazy na další památky⁴⁾ — nevěnoval totiž pozornost citovaným předchozím českým publikacím, kde by je byl našel. Po upozornění uvedl týž autor věc velmi laskavě na pravou míru v obsáhlejší studii o antických zobrazeních přístavů, v níž pražská lahvička zaujímá čelné místo.⁵⁾

Rozeborem topografických podrobností, z nichž některé se vyskytují rovněž na mozaikách a na lampách⁶⁾, dochází Ch. Picard k závěru, že východiskem takových znázornění byla zobrazení Alexandrie z helénistické doby, odkud se některé prvky (např. maják) přebíraly zcela konvenčně. Ostatně ještě v ptolemajovské době působil také v Římě Démétrios z Alexandrie, malíř zaměřený zvláště na zobrazování městských a přístavních celků.

Závěrem alespoň několik vysvětlivek k pražské lahvičce, jejíž zobrazení je reprodukováno v *Listech filologických* 1928 u str. 82. Nápis nahoře mísí latinská a řecká slova (v přepisu latinským písmem), řecké výrazy jsou zřejmě součástí liturgické formule: „Štasten pij a živ budeš i se svými“. Hned pod ním je určení námětu: PVTIOLI. Řada názvů označuje poslání jednotlivých budov; jejich znázornění je ovšem konvenční a nelze z něho přímo dospět k přesným závěrům o jejich podobě do všech podrobností, ani k přesným údajům topografickým. Je tu mohutné přístavní molo se dvěma branami a sochařskou výzdobou a se dvěma sloupy s čestnou sochou, přístavní budovy včetně úřadu pro kontrolu měr a vah, stadium, palestra, divadlo, svatyně Nemesidy a Isidy. Ústřední budovu s mohutným schodištěm, v jejímž průčelí stojí socha s paprskovitým diadémem, vykládal J. Čadík jako chrám deifikovaného císaře, A. Salač jako svatyni Sarapidovu: nádobka by v tom případě

sloužila pro posvátnou nilskou vodu z tohoto Sarapidova chrámu. Ch. Picard se vrací k starší interpretaci, ale řešení není zcela bezpečné, mužská postava — socha před průčelím má totiž, jak se zdá, náznak vousu a také její účes se blíží zobrazením Sarapida (na překresbě nejsou tyto detaily patrné).

JIRÍ FREL

POZNÁMKY

¹⁾ J. Čadík, O skle antickém, *Výroční zpráva Západočeského musea města Plzně* za r. 1924, str. 82—132, obr. 29—34; A. Salač *Listy filol.* 1928, 289—301.

²⁾ *Fasti archaeologici* VI za r. 1951 (vyšlo 1953), 20. n. č. 170, 24, obr. 14.

³⁾ *Revue archéologique* 1954, II 185, č. 84.

⁴⁾ *Rev. arch.* 1956, II 82—84; stručná zmínka téhož *Rev. ét. lat.* 1957, 37.

⁵⁾ Ch. Picard, Puzzuoles et le paysage portuaire, *Latomus* 17, 1 (1959), 23—51, 14 tabulek; pražská lahvička reprodukována v řadě detailů: tab. III, obr. 4, VI 11, VII-IX 12—17.

⁶⁾ k výkladu o lampách s tímto námětem doplně R. Haken, *Roman Lamps in the Prague National Museum*, *Sborník Nár. musea v Praze* XII 1—2 (1958), 107.

Latinské oslavné verše na čelné české utrakvisty

Mezi rukopisnými zlomky strahovské knihovny v Památníku národního písemnictví je uchován a byl nyní zainventován jako inv. č. 352/zl. list papíru formátu 29,5 cm výšky a 19,6 cm šířky, který zřejmě byl kdysi předsádkou vazby některé (pohříchu neuznamenané) inkunábule a z ní nedosti rovným řezem vyříznut.

Je popsán jenom po jedné straně, a to rukou jediného písaře z konce 15. stol., v horní polovině vyšším gotickým písmem monumentálním, v dolní polovině nižším a hustším písmem běžným. Táž ruka psala také drobné interlineární a marginální vysvětlivky.

V svém celku je kaligrafický zápis dochován znamenitě. Porušení od červotoče, vzniklé v pravém horním rohu ještě v době, kdy jím byla napadena vázaná kniha, je nepatrné a takové, že se tu dá vykousaný text bez nesnází doplnit. Zápis neublížily ani neumělé *lusus calami* na volném prostoru na začátku dolní poloviny listu. Zato vážněji zasáhla do zápisu ruka dávného čtenáře, nespokojeného z obsahových důvodů s čtyřverším ke konci horní poloviny listu. Nejenže se pokusila z větší části čtyřverší zamazat, ale nadto první dva verše toho epigramu vydrápala ostrým předmětem tak zlostně, že se v těchto místech silný ruční papír při pohledu proti světlu podobá úplnému řesetu. A přece se podrážděnému obliteratoru nepovedl jeho cenzurní zásah úplně: zanechané zbytečky písma vystačí k tomu, abychom mohli i zde po trpělivém jejich ohledání s jistotou restituovat původní zápis.

Na někdejší předsádce bylo zapsáno pět jednotek:

1. Přízvučný chronostich na smrt Martina Lupáče:

.C. .I. .L.V. .C. .M.I.L. .L.I. C. I. I. I.V.
Pascha transit, Lupacz miles poli Cristi sese iungens.

Po kraji připsáno: *Reverendus in Cristo pater, Sacerdos Martinus Lupacz m<ig>ra<v>it ad Cristum Anno domini .1.4.6.6.*

Verš je stěží zachován v původní podobě, jakou mu dal skladatel. Reflexivní *iungens (est)* nutně vyžaduje vazbu dativní. Dohadují se, že z hlavy skladatelovy vyšel verš takto *Pascha transit, Lupacz, miles Cristi, poli<s> sese iungens*. Při předpokládaném přehození jednak se stává pravděpodobným přeslechnutí (před s-!) *polis—poli,*

jednak nabývá náležitého smyslu slovo *miles*, jehož by při odtrženosti od *Cristi* postrádalo.

Rok smrti Lupáčovy, vyjádřený chronostichem, shoduje se s prozaickým přípiskem (1466), nikoli však s tradičním 20. IV. 1468. Zde se pravděnepodobněji zmýlil již původce chronostichu, skládaného patrně po odstupu několika let. Správně však věděl, že Lupáč zemřel, sotva přešly velikonoce (*pascha transit*). To dobře odpovídá kalendářní situaci r. 1468, kdy 20. duben připadl na třetí den po velikonocích, nikoli situaci r. 1466, kdy byl tento den od nich vzdálen celé dva týdny.

2. Hexametrický chronostich na smrt Jana Rokycany:

.C.C. .V.	.M.V.V.	.CL.V.	I.C
Acceptus Petro	murus	clarus	Rokycane.

Po kraji připsáno: *Reverendus magister R<okyc>ana Anno Cristi .1.4.7.1^o.*

Datum úmrtí, naznačené chronogramem i vypsané v okrajové poznámce, odpovídá skutečnosti: Rokycana zemřel na den Stolování sv. Petra 22. února 1471.

V literatuře, pokud vím, citoval tento verš (se závěrečným nominativem: RokICana) jakožto „eteostichon vetus“ Veleslavín v Kalendáři historickém ²1590, str. 103.

3. Oslavný epigram na smrt kněze Michala Poláka (8 hexametřů)

Haud modicum nostri cecidit nunc seculi decus,
Presbiter egregius, zelator sanguinis Iesu
Clarus, fide potens et facundissimus ipse,
Ewo grandevus Michael, Cristi angelus alter,
Vir bonus et prudens et tetro carcere clausus,
Vinculis et ferro strictus, tum humi inde coherens.
Sic spiritum reddit deo, sic martir gloriosus
In celum migrat, premio potiturus honesto.

Po kraji připsáno: *Hec reverendus magister Korandiceus.*

Věcné narážky epigramu jsou ve shodě se skutečností, jak ji známe z podrobného vylíčení jednoho z Michalových spoluvězňů, Václava ze Slaného (F. Palacký, Staří letopisové čeští, Praha 1829, str. 503—509). Srov. zvláště k *tetro carcere clausus* u Václava: „ten (žalář) byl smrdutý a tmavý, beze všeho povětríe, neb velmi malý do něho prouduch byl“, k *vinculis et ferro strictus* u Václava: „dobrovolně železy hrdlo své opínal a púta a řetězy na nohy bral“, k *facundissimus ipse* u Václava: „slavný kazatel“, který „ani chudému ani bohatému, králi ani kterému urozenému nesmlčal“

Autorství oslavných veršů na Michala Poláka, který zemřel v královském vězení karlstějnském v noci s 1. na 2. listopad 1480, přičítá rukopisný záznam mistru Václavu Korandovi. Je velmi pravděpodobné, že Koranda příležitostně latinsky veršoval; je to v souladu s doloženou Korandovou zálibou v citování cizích latinských veršů i s jeho doloženými českými veršovnickými pokusy v Manuálu. Pro Korandovo autorství mohla by mluvit i jistá akademičnost projevu, opatrně se vyhýbající jakékoli narážce na krále Vladislava II. jakožto původce kazatelova uvěznění.

Výslovně je v literatuře, pokud je mi známo, uváděn Koranda jako autor latinského hexametrického epeostichu na (dočasně) sjednocení Starého a Nového Města Pražského ze 30. srpna 1518 (VnIo pragensIs MVratos DestrVIIt hortos), a to ve Veleslavínově kalendáři historickém 21590, str. 458, a patrně odtud znovu u J. F. Hammerschmida, Prodromus Gloríae Pragenae, 1717, str. 580. Ani o této atribuci netřeba pochybovat; je ji nutno naopak brát za důkaz vzácné duševní svěžesti, dovedl-li ještě 94letý stařec veršovnickým perem pohotově hodnotit významnou událost své přímé současnosti.

Dobré časoměrné latinské verše dovedla u nás v posledním dvacetiletí 15. století skládat jen nepatrná hrstka humanistů. Autor našich veršů, humanistickým proudem zasažený jen zcela nepatrně, počínal si při tvorbě hexametrů sice již obratněji než kdysi Hus, ale v kvantitách splácel i on hojnou daň středověké středoevropské výslovnosti, jak to lze ostatně u nás pozorovat již po několika staletí. Odtud jeho trochejská míra slov *décus*, *fides*, *húmus* nebo jeho krácení předpřizvučných délek *gloriosus*, *potiturus*; k vadné daktylské míře *seculi*, *vinculis* mohlo přispět nerozeznávání od synkopovaných tvarů *secli*, *vinclis*, k anapestické míře *premio* možná záměna s *pretio*; nezvyklé je krácení počáteční délky *spirítum*.

4. Hexametrické čtyřverší na smrt téhož Michala Poláka s chronogramem v prvních třech.

Protože je nutné tuto skladbu restituovat ze zápisu těžce poškozeného (viz výše), podáváme ji — s výjimkou rozepsaných glos — úmyslně v transliteraci; má tím být také umožněna kontrola podle připojeného snímku (viz příloha).

.C. M.I.C. .L. I.I .L. V. .L.
Sacer michael obiit lefus latrone rege
.I..I..V. IV .I. V .L.
Iniquo politus thabido q3 falono
.I. .I.V. .I. V.

Ponit penas iusto hyans pondere vito
in vigilia scilicet omnium

Vigil fanctorū tenet aulam angelorum. Haec ifte.

Po kraji připsáno *Egregius predicator, Sacerdos Michael Anno Christi 1.4.79.*

Epigram, týkající se smrti téhož Michala Poláka, prozrazuje najisto jiného skladatele nežli skladba předchozí. Nasvědčuje tomu nejen nehorázná otevřenost v posudku jednání Vladislava II. (*latrone rege*), ale i celá technika: metrický sklad hexametru byl pro jeho autora mnohem těžším oříškem než pro skladatele epigramu předchozího. Proto nemohl mít pravdu písař zápisu, mýnil-li závěrným *Haec* (s humanistickým *ae!*) *iste*, jak se zdá, opět mistra Korandu. Nadto nebyl epigram nejspíše opsán celý. Vypadnutím jednoho verše nejsnáze si vysvětlíme, proč součet chronologických písmen (z nichž se dvojímu *d* nepřikládá ciferná hodnota) dosahuje toliko 1440. Ale i marginální údaj 1479 liší se od bezpečné skutečnosti o rok (správně 1480). Opět se tu však setkáváme se zjevem, že se původce chronostichu sice mýlil v letopočtu, ale zapamatoval si dost přesně údaj dne: slova *vigil sanctorum* ve čtvrtém verši mají podle mezifádkového výkladu znamenat *in vigilia Omnium sanctorum*, tedy 31. října. To se značně přibližuje přesnému údaji výše citované zprávy Václava ze Slaného, podle níž utrpení Michalovo „trvalo až do Všech svatých. A potom v noci na Dušičky umřel jest“, tj. v noci s 1. na 2. listopadu 1480, načež byl pohřben „v hodinu nešporní na den Dušiček“.

5. Zápis na někdejší předsádce uzavírají, odděleny větším spatiem, cizí Versiculi de perversis monachis (10 hexametřů).

Per decies quinos rapiat sathanas Iacobinos
Et propter errores, Iesu, confunde Minores.
Capistranenses, pater inclite, s<t>erne per enses
Ac Carmelitas tanquam falsos heremitas:
Sunt confessores dominorum, tum dominarum,
Et seductores sunt ipsarum animarum.
Ipsis destructis et adhuc cum demone ductis
Fraus, dolus exhibunt, pax et bona vita redibunt.
Hii non scribantur cum iustis, sed dealeantur
De libro vite, quibus Cristus dicat: Ite.

Dochování veršů je dosti dobré. V textu jsem emendoval jenom nezbytné *sterne* místo rukopisného *sperne*; ponechal jsem však verše metricky vadné.

Ostří epigramu je namířeno proti čtyřem mnišským řádům. Z nich jsou názvy minoritů (*Minores*) a karmelitánů (*Carmelite*) běžné. Termín *Iacobini* je tu pojmenování francouzských dominikánů, zvaných tak podle klášterního domu u sv. Jakuba v Paříži, který dostali r. 1218. Jméno pro františkány observanty *Capistranenses*, utvořené se zřením k známému Janu Kapistránovi (Iohannes de Capestrano, † 1456), datuje dobu veršů do druhé poloviny 15. stol. Jejich závěr obsahuje dvojí narážku biblickou: jednak na Žalm 68,29 *Dealeantur de libro viventium et cum iustis non scribantur*, jednak na Matouše 25,41 *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum*, slova, která bývají i jinde citována s počáteční obměnou: *Ite, maledicti*.

Ve skutečnosti však výše uvedené datování týká se jenom oné podoby, v jaké byly tyto cizí verše u nás aktualizovány. Naštěstí je můžeme srovnat s jejich původnější podobou, která byla již v 1. pol. 15. stol. zapsána v rukopise pražské kapitulní knihovny (nyní APH) D 12, fol. 217r. Nejdůležitější odchylkou tohoto zápisu je to, že tu ve v. 3 nejsou jmenování poměrně mladí *Capistranenses*, nýbrž *Augustinenses*. Jinak se kapitulní zápis vesměs shoduje s pozdějším, ve v. 3 má taktéž již vadné *sperne* a v posledním verši znění metricky rovněž vadné: *De libro vite, quibus Jesus dicat: Ite*. Zato zřejmě původnější a správnější jsou v kapitulním zápisu

čtení v. 2 *Propter et* (m. *Et propter*), v.6 *ipsorum sunt animarum* (m. *sunt ipsarum animarum*), v.7 *abhinc* (m. *adhuc*).

Protože v kapitulním rukopisu verše *Per decies quinos...* předcházejí bezprostředně před skladbou *Anglica regina nunc Anna iacet libitina...*, skladbou, která vznikla v Anglii brzy po předčasné smrti Anny Lucemburské († 1394), dcery našeho Karla IV. a manželky anglického krále Richarda II., zdá se pravděpodobným hledat také jejich vznik v Anglii ke sklonku 14. stol. a spatřovat v nich původní satiru na ono působení mnišských řádů, proti kterému se obracela polemičká próza Wyclifova.

B. RYBA

O předních představitelích latinského humanismu v Čechách

V předchozích pracích jsme označili kolektivní autorství příležitostných latinských publikací za zjev charakteristický pro naši pozdní humanistickou literaturu.¹⁾ Razili jsme pojem městských okruhů a zdůraznili jsme společnou účast příslušníků těchto bezděčně vznikajících, volných a neoficiálních sdružení městské inteligence při vydávání humanistických blahopřejných a kondolenčních sborníků.²⁾ Není však naším úmyslem vyvozovat z poznání kolektivní povahy naší humanistické tvorby závěr, že vůbec nebyli autoři, kteří by se vynikající měrou povznesli nad obecnou úroveň. Naopak je nutno zdůraznit, že téměř každé období ve vývoji našeho latinského humanismu mělo svou vůdčí osobnost. Nemáme na mysli mecenáše, kteří se hlavně v době růstu tohoto hnutí snažili hmotnou podporou humanistických spisovatelů usměrnit jejich literární činnost, aniž sami tvořili, nýbrž autory, kteří se domohli rozsáhlou aktivní literární prací a zvládnutím různých dobových literárních druhů prvního místa mezi současnými spisovateli a jimž bylo toto prvenství obecně přiznáváno tím, že jejich úsudek o umělecké hodnotě literárních děl byl pokládán za směrodatný a že byli od současníků žádáni o doporučení jejich prací veřejnosti. Působení těchto čelných osobností se ovšem neomezovalo pouze na tuto oblast. Byli to lidé všestranně vzdělaní, kteří projevovali také vědecké zájmy, zakládali knihovny, udržovali styky s vzdělanými lidmi jiných měst i zemí, činně se účastnili při vytváření literárních společností, věnovali se pedagogické činnosti, působili jako učitelé latinských škol a universitní profesori, psali učebnice a literární i vědecké příručky, vytvářeli kolem sebe družiny žáků, jimž poskytovali vzdělání a teoretický i praktický návod k samostatné literární činnosti, hmotně podporovali vědecké a literární snahy nebo zprostředkovali svým přátelům podporu šlechtických mecenášů. Touto mnohostrannou činností si zajistili značný vliv na rozvoj kulturního života v renesančních Čechách. Všimněme si blíže jednotlivých významných zjevů v průběhu dějin našeho humanistického písemnictví.

Humanismus poděbradské doby měl svou vynikající osobnost — míníme Jana z Rabštejna (1437—1473) —, nikoli však osobnost vůdčí. Neexistovala totiž výrazná skupina latinských autorů s vyznačenými humanistickými zájmy, v jejímž čele by Rabštejn stál.

Jiná byla situace v době vladislavské, kdy již v Čechách působilo současně několik významných latinských autorů, kteří byli navzájem spojeni pevnými literárními svazky. Není pochyby, že mezi těmito spisovateli náleželo prvenství Bohuslavu Hasištejnskému z Lobkovic (asi 1461—1510). U něho můžeme sledovat mnohé — nikoli ovšem všechny — dříve uvedené předpoklady. Bohuslav získal studiem na italských universitách, dalekými cestami a pobytem u dvora na tu dobu neobyčejné vzdělání, rozhled a zkušenosti, navázal styky s významnými humanisty domácími i cizími — patřil k nim i přední německý humanista Konrád Celtis —, vytvořil na svém hradě Hasištejně jedinečnou knihovnu, založil jakousi soukromou vyšší školu, z jejichž učitelů a žáků kolem sebe shromáždil humanistickou družinu,³⁾ a co je pro posouzení jeho literárního významu nejdůležitější, vynikl jako přední a uznávaný spisovatel v oblasti básnictví i prózy. Jemu byly zaslány literární výtvořky k posouzení, jeho úsudek byl obecně považován za směrodatný, jeho doporučení nově vydávaných spisů bylo pokládáno za žádoucí.⁴⁾ Že si byl Bohuslav sám tohoto svého postavení dobře vědom, svědčí suverénní tón, s jakým se — ať již kladně či záporně — vyjadřoval o literární tvorbě jiných autorů.⁵⁾ Změnil-li se dočasně tento Bohuslavův postoj vůči některému ze současníků, vedly k tomu zpravidla jiné než literární příčiny.⁶⁾

O období tří desítek let po Bohuslavově smrti platí do jisté míry to, co jsme řekli o době poděbradské. Neexistovaly výraznější literární skupiny a nebylo proto ani vůdčích osobností. Na rozdíl od doby poděbradské nebylo dokonce ani osobností vynikajících — nechceme-li snad za takový významný zjev označit Racka Doubravského († 1548), jehož literární činnost, počínající již v době vladislavské, vykazuje známky značně povrchného vzdělání a literární průpravy. Teprve počátkem čtyřicátých let vystupuje autor, který má v plné míře předpoklady, aby zaujal vůdčí místo v literárním snažení. Je to Matouš Collinus z Chotěřiny (1516—1566).⁷⁾ Stejně jako Bohuslav získal i on dlouholetým pobytem v cizině znamenité vzdělání, navázal rozsáhlé styky a vynikl jako básník, spisovatel a pedagog. Působil v humanistickém směru na pražské universitě, založil vlastní soukromou školu, vybíral si pomocníky z neaktivnějších humanistických spisovatelů a vytvořil z nich i ze svých žáků kolem sebe literární družinu nebývalého rozsahu, jíž dával podněty i praktický návod k básnění, usnadňoval styky s Janem Hodějovským i jinými šlechtickými mecenáši a zprostředkoval

spojení s panovnickým dvorem i s cizími humanisty, zvláště s Nydbrukem, Melanchthonem, Eberem a Fabriciem. Udržoval přátelství se vzdělanými představiteli církevních institucí a správci venkovských latinských škol. Psal a překládal učebnice, sestavoval slovníky, byl stálým spolupracovníkem a poradcem tiskařů a vydavatelů, redigoval a vydával básnické sbírky, psal doporučující verše do prací mladších spisovatelů a trpělivě opravoval a vylepšoval jejich básnické výtvary, určené k tisku. Ve srovnání s Bohuslavem stojí Collinus svými básnickými schopnostmi nepochybně níže, ale jeho řídicí působení v kulturním životě bylo mnohem výraznější díky souběhu příznivých okolností. Bohuslavovo pedagogické působení na soukromé škole, založené v odlehle části Čech při samých hranicích, vydržované výhradně ze soukromých prostředků a určené jen několika málo jednotlivcům, nemohlo mít zdaleka takový ohlas jako Collinova činnost na pražské universitě, kde se tehdy slibně rozmáhala humanistická literatura. Bohuslavovi zůstala pražská kališnická universita, vzpírající se nadto ještě houževnatě humanistickým vlivům, zcela uzavřena, kdežto v době Collinova působení tam nabývalo vrchu právě to zaměření, které odpovídalo i jeho orientaci. Bohuslav zůstal při svém pesimismu a odporu ke všem kališnickým i k některým katolickým institucím v zemi a při kritickém postoji k samému panovnickému dvoru omezen na styky s nevelkou skupinou humanistických přátel, kdežto Collinus se stal mluvčím rozsáhlé a vlivné skupiny české inteligence. Collina můžeme považovat za nejtypičtější vůdčí osobnost v dějinách naší humanistické literatury vůbec, protože dovedl a mohl díky své všestrannosti i příznivým okolnostem využít všech prostředků k zajištění vlivu na rozvoj kulturního života a byl již ve své době obecně uznáván za předního iniciátora a průkopníka humanistického literárního snažení. Za jeho pražského působení, které trvalo po celé čtvrtstoletí (1540—1566,) se nenašel nikdo, kdo by mohl vážně pomýšlet na převzetí jeho úlohy v kulturním životě a kdo by se mu mohl všestranností zájmů i vědecké, pedagogické a literární činnosti jen přiblížit. Taková výrazná osobnost se ostatně nenašla ani v několika desetiletích po jeho smrti.

Collinovi žáci David Crinitus (1531—1586), Prokop Lupáč (1530—1587) a Tomáš Mitis (1523—1591)⁸⁾ byli snad svým vzděláním předurčeni k tomu, aby jednou zaujali místo svého učitele. Jejich latinská literární činnost se však zdaleka nevyvíjela tak, aby je k tomuto poslání v očích soudobých humanistů opravňo-

vala. Collinus vyslovil v souhlase s názory wittenberských kruhů požadavek, který neobyčejně zužoval poslání básnictví, jak je známe z doby vladislavské, a zaváděl literaturu do oblastí pro humanismus málo typických: *Verum poeticae usum esse celebrare Deum et beneficia eius praedicare.*⁹⁾ Collinus sám neuplatnil tento názor ve své spisovatelské praxi důsledně, třebaže se náboženskému básnictví horlivě věnoval. Naopak jej v určitých obdobích jeho činnosti poznáváme jako průkopníka a propagátora příležitostných literárních druhů a útvarů světského zaměření.¹⁰⁾ Collinovu zásadu však uvedli ve skutek jeho tři jmenovaní žáci. Nejdůležitější tak učinil Mitis. V tvorbě Crinitově a Lupáčově najdeme sice pozoruhodná díla světského obsahu (*Fundationes, Ephemeris*), ale náboženské skladby zřejmě převažují. Snad byl příklon k duchovnímu básnictví v době po smrti Jana Hodějovského (1566) jakousi reakcí na snahy tohoto mecenáše, aby byly zpracovávány především světské náměty historického, genealogického a topografického zaměření. Jisté je, že toto zúžení literární činnosti převážně na oblast náboženskou nemohlo uspokojit všechny soudobé spisovatele, zvláště ne spisovatele humanistické, že za těchto okolností nemohli vidět ve jmenovaných autorech jediný vzor pro svou vlastní literární činnost a že je tudíž neuznávali obecně za vůdčí osobnosti v literárním životě. Druhou příčinou malé popularity těchto autorů bylo to, že náboženské básnictví poskytovalo menší příležitost ke vzniku autorských kolektivů než světské příležitostné sborníky, vydávané větším počtem spisovatelů k vyjádření gratulace nebo kondolence významným osobám. Kde však nevznikalo kolektivní autorství, nebylo třeba ani redigujících autorů, jimž by byla péče o vydávání takových sborníků svěřena. A redakční práce byla, jak jsme viděli, významným předpokladem k získání vůdčího postavení v literární oblasti. Netvrdíme ovšem, že jmenovaní autoři do příležitostných sborníků nepřispívali a že v některých případech nebyli zároveň jejich redaktory. Je však zřejmé, že nevyužili všech svých možností a že se nikomu z nich nepodařilo zaujmout to místo, které kdysi náleželo Collinovi. Duchovní básnictví nepodporovalo konečně také navázání rozsáhlejších osobních vztahů, které naopak utužovalo vydávání sbírek drobných literárních útvarů (epigramů, anagramů, symbolů), v nichž mívala každá literární jednotka vztah k některé významné osobě.

Někdejší Collinovo postavení nemohl zaujmout ani jiný z jeho vynikajících žáků, Petr Codicillus (1533—1589), který se sice

svému učiteli v mnoha ohledech přiblížil, ale v oblasti humanistického básnictví se omezil většinou na psaní drobných skladeb, vydávaných zpravidla formou jednolistů¹¹). Poněkud osamocen zůstal ve své básnické tvorbě Kašpar Cropacius (1539—1580), básník z katolické Plzně, kde nebyly vhodné podmínky k vytvoření městského literárního okruhu, který by ve spolupráci s pražskou universitou pečoval o rozšíření humanistického písemnictví.¹²) Tím méně mohl navázat užší literární spolupráci s nekatolickou většinou městské inteligence v Čechách jinak významný autor katolického přesvědčení Georgius Bartholdus Pontanus († 1614).¹³) Rozsáhlejší literární skupinu nevytvořil kolem sebe za svého poměrně krátkého působení ani nadaný, ale nesnášenlivý Pavel z Jizbice (1581 — 1607), který okázale dával přednost cizincům a domácí spisovatele, nevyjímaje ani představitele pražské university, stíhal satirickými útoky¹⁴). O větší soudržnost a spojitost českého literárního života se nepřímou zasloužil Martin Bacháček (1541—1612) tím, že energickými opatřeními rozšířil pravomoc university v řízení městského latinského školství, nedovedl však využít svého vlivu v literární oblasti, protože mu zůstala celkem cizí básnická tvorba, na kterou tehdejší doba kladla hlavní důraz.¹⁵)

Nebylo-li v naší humanistické literatuře v průběhu celého čtvrtstoletí osobnosti, které by bylo obecně přiznáváno první místo v kulturním snažení, vyskytli se koncem 16. stol. hned dva soupeři o toto postavení. Byl to Jiří Carolides z Karlšperka 1569—1612)¹⁶) a asi o tři roky mladší Jan Campanus († 1622).¹⁷) Současní humanisté chtěli být zřejmě svědky tohoto významného zápasu, ale Campanus se snažil předejít mu tím, že veřejně uznal Carolidovy zásluhy o povznesení domácího písemnictví. Zato Carolidovi, který se dříve než Campanus domohl významného postavení, nebylo vhod srovnání s tímto novým uchazečem o literární slávu, a proto odpověděl na Campanův pokus o smíření málo přívětivě.¹⁸) Jen díky Campanově snášenlivosti nenabyl zřejmě tento spor o prvenství vážnějších rozměrů, takže můžeme i nadále sledovat jména obou humanistů v básnických sbornících vedle téměř až do Carolidovy smrti, při čemž je Carolidovi jakožto držitelé šlechtického predikátu, erbu a titulu *poeta laureatus Caesareus* ponecháno místo redigujícího autora a prvního přispěvatele,¹⁹) ačkoli hlavní účast na vydávání sborníků, zvláště universitních, měl v prvním desetiletí 17. stol. bezpochyby již Campanus. Je tedy zřejmé, že Campanus netrval na tom, aby nově vzniklé situaci byl dáván výraz v úpravě

oficiálních humanistických sborníků, třebaže současníci zajisté již správně tušili, že Carolidovi tvůrčích sil ubývá a že všechny předpoklady pro získání literárního prvenství jsou na straně Campanově. Carolidova tvorba dosáhla vrcholu na přelomu století, kdežto Campanova účast na literárním dění nepřetržitě stoupala.²⁰⁾ Carolides získal stejně jako Campanus vědeckou a literární přípravu na pražské universitě a věnoval se učitelství na venkovských školách, na rozdíl od Campana však tuto dráhu brzy opustil.²¹⁾ Jako zámožný soukromník byl sice hmotně zajištěn a mohl se bezstarostně věnovat literární činnosti, ale ztratil každodenní styk s latinským školstvím a tím i s pražskou universitou, institucemi, které hrály v tehdejšímu kulturním životě a zejména v oblasti humanistické literatury rozhodující úlohu. Právě o tyto instituce se opíral Campanus ve svém literárním vzestupu. Carolides dosáhl mistrovství ve skládání sbírek drobných literárních útvarů, Campanus zvládl téměř všechny dobové literární druhy. Carolides byl povahy spíše uzavřené, jeho zaměření bylo aristokratické a kosmopolitické, hledal styky se šlechtickými rody a s cizími humanisty, toužil po počtách, vyznamenáních i uznání své literární činnosti, trvalé přátelství uzavřel jen s několika málo osobami — jejich jména se nápadně často opakují v jeho literárních sbírkách — vůči ostatním byl zvláště na sklonku života nedůvěřivý, odtud pramenil jeho pesimismus i pocit zklámaní, který dává v některých svých spisech najevo.²²⁾ Campanus vynikal naproti tomu neobyčejnou šíří zájmů, životním optimismem, otevřeností a přívětivostí, rozsáhlými přátelskými styky, lidským porozuměním pro potřeby svých druhů a živým zájmem o jejich osudy. Nikomu neodepřel své doporučení, připisoval své básně i níže postaveným osobám, neusiloval o tituly, pocty, vyznamenání, přízeň šlechty a cizích humanistů, i když se styky s nimi nevyhýbal, zůstal věren prostředí, z něhož vyšel, a čerpal především z domácích tradic. Byl neobyčejně snášenlivý a svým vystoupením i hlubokým vzděláním získával všeobecné sympatie.²³⁾ Po Carolidově úmrtí (1612) bylo již Campanovo prvenství zcela zřejmé. Nebylo dotčeno ani činností jinak významných autorů, jako byli Václav Clemens Žebrácký (1589— asi 1636) a Mikuláš Troilus Hagiochoranus (1571—1631)²⁴⁾.

Campanus se bezpochyby těšil větší popularitě než Collinus, což bylo způsobeno nebyvalým rozšířením humanistického literárního snažení. Bylo-li v dobách Collinových v Čechách kolem spisovatelů humanistického zaměření, soustředěných hlavně v Pra-

ze a ve větších městech²⁵⁾, vzrostl do doby Campanovy tento počet mnohonásobně. I nejzapadlejší městečka měla své spisovatele a básníky, kteří udržovali trvalé literární styky s pražskou universitou a jejími představiteli, zejména s Campanem. Přitom však nebyla Campanova kulturní činnost tak všestranná, jako kdysi působení Collinovo. Jeho vůdčí úloha v literatuře se nejzřetelněji navenek projevovala povahou vlastní literární činnosti, přední účastí ve sbornících a připojováním doporučujících skladeb k dílům jiných autorů, ať již psali latinsky nebo česky. O jeho literárních stycích svědčí také nepřehledná řada dedikací od přátel. Významná a rozsáhlá byla rovněž Campanova pedagogická činnost, ale její charakter nebyl již do té míry průkopnický, jak jej můžeme sledovat v učitelském působení Collinově v době, kdy se universita přetvářela v humanistickou instituci. Také podporu šlechtických mecenášů nebylo již nutno mladým spisovatelům zajišťovat v té míře, jako v dobách Collinových, protože pěstování i podpora humanistického písemnictví se stala téměř výlučně věcí měšťanstva a spoluprací městské inteligence s pražskou universitou byly vytvořeny dobré podmínky pro publikační činnost, o čemž svědčí stovky a snad i tisíce humanistických tisků, vydaných v této době.

Úloha vůdčích osobností v našem literárním životě za humanismu byla jistě významná, není však možné tvrdit, že rozvoj tohoto písemnictví závisel jen na nich, že k povznesení naší latinské literatury v 15.—17. stol. došlo jen jejich zásluhou. Lze to doložit na několika případech. Augustin Olomoucký (1467—1513) měl v době, kdy se snažil navázat styky s Bohuslavem Hasištejnským, za sebou již významnou literární činnost veskrze humanistického zaměření. Již před Collinovým příchodem do Prahy zde působilo několik humanistů, další studovali současně s ním a nepoznalí tedy tento literární směr teprve jeho prostřednictvím. Humanistická literatura dosáhla značného rozšíření v druhé polovině 16. stol., tedy v době, kdy v čele latinského literárního tvoření nestála žádná vynikající osobnost. V pěstování humanismu u nás nenastal úpadek Campanovým úmrtím, nýbrž ještě za jeho života zánikem vhodných podmínek pro tuto literární činnost v důsledku bělohorské katastrofy. Nepovažujeme-li tedy z těchto a jiných důvodů naše latinské humanistické písemnictví za výsledek literární, vědecké a pedagogické činnosti několika významných jednotlivců, nemůžeme jim na druhé straně upřít značnou zásluhu o rychlé zdomácnění a neobyčejné kvantitativní rozšíření tohoto literárního směru v Čechách.

J. MARTÍNEK

POZNÁMKY

- 1) LF 83 (1960), str. 131.
 2) ZJKF 4 (1962), str. 143n.
 3) T str. 121.
 4) ZJKF 4 (1962), str. 102n.
 5) E str. 29n., 50n., 61n. = L str. 50n., 73n., 120.
 6) Srov. pozdější Bohuslavovy listy, zaslané Augustinu Olomouckému (E, L).
 7) R str. 393n.
 8) O nich zatím nejpřehledněji OSN 5, str. 721; 16, str. 465; 17, str. 410. Knihopis 1645 n., 5060, 5622 n.
 9) R str. 415.
 10) Věstník ČSAV 70 (1961), str. 684.
 11) R str. 361n.
 12) OSN 5, str. 734, ČČM 72 (1898), str. 263.
 13) R str. 145n.
 14) K. Hrdina, LF 50(1923), str. 204n., 295n.
 15) R str. 79n.
 16) R str. 272n.
 17) R str. 180n.
 18) R str. 275 pozn. 2. Srov. též R str. 184, pozn. 1.
 19) R str. 253 (25. 5. 1605), 256 (7. 8. 1607), 260 (23. 8. 1611).
 20) Nejpřehledněji je to vidět, srovnáme-li R 300—303 s R 211—224 (příspěvky). Analogický je poměr mezi frekvencí a významem samostatně vydaných prací.
 21) R str. 273.
 22) R str. 274n.
 23) Doklady o tom R str. 182n.
 24) R str. 337, B. Ryba, LF 56 (1929), str. 80n., 212n., 333n., OSN 25, str. 782, J. Dobiáš, Dějiny m. Pelhřimova III 2, str. 367 n.
 25) V humanistických sbírkách, vydaných nákladem Jana Hodějovského a za redakce Collinovy nebo Lupáčovy (1561—1563), a v dochovaných kopiářích jsou básně 69 autorů. Skladby dalších byly opsány v kopiářích, které se nedochovaly. Nevelký počet autorů stál mimo tento okruh.

Použité zkratky:

- E — Bohuslaus Hassensteinus baro a Lobkowicz, *Epistolae. Accedunt epistolae ad Bohuslavum scriptae* (A. Potuček), Budapest 1946.
 L — *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic* (J. Truhlář), Praha 1893.
 LF — *Listy filologické*
 OSN — *Ottův slovník naučný*
 R — *Rukověť k humanistickému písemnictví* (A. Truhlář, K. Hrdina) I, Praha 1908—1918.
 T — J. Truhlář, *Humanismus a humanisté*, Praha 1894.
 ZJKF — *Zprávy Jednoty klasických filologů*.

K charakteristice literární tvorby humanisty Šebestiána Aerichalka

O těsných souvislostech mezi počátky našeho měšťanského humanismu v 1. polovině 16. století a vitenberskou universitou nebylo nikdy pochyb; tohoto momentu si byli ostatně dobře vědomi již Matouš Collinus a jeho vrstevníci.¹⁾ V moderním bádání se při zkoumání této otázky obvykle vycházelo z dochované korespondence našich a německých humanistů, jejíž zprávy se doplňovaly daty, známými ze záznamů českých studentů, zapsaných na vitenberské universitě²⁾. V tomto krátkém článku chci na příkladu našeho humanisty Šebestiána Aerichalka († 20. 11. 1555) ukázat, že stejnou, ne-li snad ještě větší pramennou hodnotu mají v tomto směru přímo filologické a literárněhistorické rozborů naší humanistické tvorby, které byly dosud až na malé výjimky opomíjeny.³⁾

Aerichalcus — česky se nazýval Měděný — vstoupil na vitenberskou universitu v letním semestru 1540 a studie ukončil 31. ledna 1544, kdy byl povýšen na mistra⁴⁾. V oblasti latinského humanismu byl tehdy na vitenberské universitě vedoucí postavou Filip Melanchthon (1497—1560). Prozkoumání Aerichalkovy literární činnosti, třebaže vznikala až v pozdější době, kdy Aerichalcus působil jako profesor na pražské universitě, a její srovnání s příslušnou tvorbou Melanchthonovou stojí za bližší pozornost.

Chronologicky prvním Aerichalkovým samostatným spisem jsou *Descriptiones affectuum*⁵⁾. Pocházejí asi z roku 1546 a zpracovávají básnický část výkladů, které Melanchthon uložil do spisu *Commentarius de anima*⁶⁾. Aerichalcus pracoval podle některého vydání z první redakce tohoto Melanchthonova díla, neboť zbásnil i kategorii *spes*, která ve vydáních druhé redakce chybí.⁷⁾ Aerichalkova závislost na Melanchthonovi je, pokud jde o obsahovou stránku, zcela nepochybná a naprosto věrná.⁸⁾ To však nikterak nesnižuje hodnotu jeho zpracování. Vystihl totiž dobře nebezpečí, jež by hrozilo jeho básnickému záměru, kdyby sledoval suché popisy jednotlivých částí lidského těla, jež se čtou na počátku Melanchthonova traktátu, a velmi citlivě si zvolil partii, která se k básnickému zpracování hodila mnohem lépe, totiž popisy jednotlivých pocitů. Také pěknou epizodu o Pandóře (podle Hésioda, srov. A. Truhlář, op. cit., str. 15), která je připojena k pojednání o naději (*spes*), je třeba přičíst na vrub básnické invence Aerichalkovy, neboť v Melanchthonově komentáři chybí.

Druhým dochovaným Aerichalkovým spisem jsou *Argumenta in duas comoedias Terentii* z roku 1550,⁹⁾ zase melanchthonovsky laděné zpracování Terentiových komedií *Andrie* a *Eunucha*, ovšem jen vybraných částí, které se hodily pro školskou potřebu. Melanchthon sám vydával, komentoval a doporučoval — po příkladu Erasma Rotterdamského — Terentia pro jazykovou vybroušenost a konverzační pohotovost jako autora zvláště vhodného pro pedagogické účely. *Corp. ref.* 19, sl. 675—678, zaznamenává celkem 47 vydání Terentia, pořízených v letech 1516—1623 přímo od Melanchthona nebo od jiných filologů na základě jeho textových vydání. Aerichalcus se však nepřidržel žádné Melanchthonovy edice, neboť podává k Terentiovým komediím pouze komentář. Zvolil tedy způsob, který sledujeme např. v Ricciově vydání *In P. Terentii comoedias sex novus commentarius ex publicis praelectionibus doctissimorum virorum, qui olim in... academia Witebergensi floruerant, in usum scholasticae iuventutis... Leucopetrae Hantzsch 1566*. Toto vydání uvádí *Corp. ref.* 19, sl. 673—674, na prvním místě mezi terentiovskými komentáři, vzniklými na základě Melanchthonových výkladů. Aerichalkova *Argumenta* z roku 1550 svědčí o tom, že Ricciova edice z roku 1566 není pravděpodobně nejstarším souborem výkladů o Terentiových komediích, jež se pěstovaly na vitenberské universitě pod Melanchthonovým vedením. Oba komentáře, Aerichalkův a Ricciův, jsou po formální i věcné stránce dost rozdílné. K rozdílům došlo asi již proto, že Aerichalcus chápal svá *Argumenta* spíše jako dodatky ke komentářům učených vrstevníků¹⁰⁾ než jako uvědomělé napodobení některého z nich. Přesto je tendence, jež tímto Aerichalkovým dílem proniká, naprosto shodná s tendencí Ricciova melanchthonovského komentáře¹¹⁾.

A konečně třetí dochovaný Aerichalkův spis má název *De ratione rei numariae*; vyšel po smrti svého autora r. 1556 péčí Matouše Collina¹²⁾. Také v tomto případě zůstal Aerichalcus věrný svému vitenberskému učiteli. Užil totiž jako základního pramene vitenberského tisku *Vocabula rei numariae... collecta ex Budei, Ioachimi Camerarii et Philippi Melanth. annotationibus... Witebergae 1549*¹³⁾ nebo některého jiného vydání tohoto díla.¹⁴⁾ Že Aerichalcus nečerpal jako z hlavního pramene z Budaeva obsáhlého díla *De asse et partibus eius libri quinque*, jak soudil A. Truhlář, *Rukověť*, str. 19, to naznačuje již sama tendence obou spisů: Budaeus napsal rozsáhlé kompendium, Aerichalcus drobnou pří-

ručku pro školskou potřebu¹⁵). Připravovat takovou příručku přímo z rozsáhlého díla Budaeova by bylo velice pracné. O tom, že Aerichalcus čerpal z adekvátnější předlohy, podává nejlepší svědectví bližší srovnání. Všimněme si nejprve titulu. Aerichalkův zní *De ratione rei numariae et valore diversorum numismatum, nec non mensurarum quaedam ex variis autoribus collecta*. Kdo jsou tito *varii autores*, o tom nás poučuje titul vitenberského tisku: *Vocabula rei nummeriae, ponderum et mensurarum Graeca, Latina, Ebraica... collecta ex Budei, Ioachimi Camerarii et Philippi Melanth. annotationibus...* Jestliže mluví Aerichalcus několikrát jen o Budaeovi (např. fol. A 2a, B 4b), je tomu tak proto, že odkazuje na jeho *Breviarium de asse*¹⁶), které tvoří úvodní část vitenberského tisku. Aerichalkův postup se s Budaeovým shoduje v odborných datech, odchylky jsou především tam, kde se Aerichalcus snažil Budaeovo srovnání francouzské měny s měnou německou nahradit srovnáním měny německé s měnou českou. Uvedme o tom několik dokladů. Budaeus, *Breviarium*, začíná statí *Supputatio Gallicorum nummorum* (fol. A 2a): *Quinque denarioli Turonici valent uno cruciato Athesino*. Aerichalcus tento údaj poněkud pozměnil (fol. A 3b): *Denariolus... exigui valoris est. Nam quinque Turonici... computatione Budaei unum cruciatum Athesinum constituunt, cuius valor cum sex denariolis nostratibus convenit*. Budaeus pokračuje (fol. A 2a): *Caroleus nummus valet duobus Cruciatibus*. Tato slova přepracoval Aerichalcus takto (fol. A 3b): *Nummus Caroleus duos cruciatos continet, cuius valoris plura numismatum genera apud nos hodie in usu sunt*. Takovým způsobem se pokračuje i dále. Aerichalkovy výklady jsou ve srovnání s Budaeovými, o něž se opírají, rozhojněny především o konkrétní doklady z antických autorů¹⁷) a o různé podrobnosti, které jsou čerpány z ostatních částí vitenberského tisku¹⁸). Budaeův odstavec (fol. A 8b-B 1a) *Supputatio assis et partium eius ad monetam Basiliensem* nahradil Aerichalcus statí (A 6a) *Aliud exemplum de Ioachimico numo, qui valet nunc apud nos 60 gross. parvis seu miss*. O tom, že měl Aerichalcus Budaeovo *Breviarium* před očima, svědčí zvláště odstavec, který u něho čteme na fol. A 8b: *Admonet hic Budaeus oportere meminisse, quod supra mille sestertia Romani fere semper per adverbium locuti sint, infra vero mille numquam*. Odpovídá totiž Budaeovi, *Breviarium*, fol. A 6a: *Notandum, quod supra mille sestertia Romani fere semper per adverbium loquebantur, infra mille numquam per adverbium locuti sunt hoc modo*¹⁹). Tyto paralely by bylo možno ještě dále rozmnožit, ale pro náš účel stačí zjištění, že

Aerichalcus skládal spis *De ratione rei numariae* především podle Budaeva *Breviarium de asse*, a to s jistotou podle některého vydání, jež bylo spojeno s Melanchthonovým pojednáním *Vocabula mensurarum et rei numariae*. Základního Budaeva díla *De asse et partibus eius* užíval Aerichalcus jen akcesoricky pro doplnění příkladů.

Výše podaný rozbor tří dochovaných Aerichalkových spisů podává dobré svědectví o tom, že Aerichalcus zůstal v své literární činnosti, alespoň při vážnějších pokusech, než jaké představuje jeho příležitostná poezie, zachovaná ve Farraginech Jana st. Hodějovského²⁰⁾, i po odchodu z Vitenberku trvalým stoupencem Melanchthonových názorů²¹⁾. Tyto skutečnosti dokreslují nejen pozadí jeho přátelského poměru k Matouši Collinovi, nýbrž podávají také jasnější obraz o celkovém charakteru jeho literárního díla.

J. HEJNIC

POZNÁMKY

¹⁾ Srov. např. Collinova slova v programově laděném epithalamiu v sbírce *Poemata aliquot de nuptiis... Iacobi Hag... Pragae 1553* (Praha Strahov: AA XIV 9 přív. 2), fol. A 2b: *Inde* (tj. po smrti Bohuslava Hasištejnského) *bis decem vel ultra | sol ubi finire lustra | coeperat cursu suo|... Teutonum guidam Bohemi | de solo favore pleni | in lares domesticos|... caeterique de remotis| huc plagis traxere totis | viribus pias deas...*

²⁾ Tyto prameny jsou hlavním zdrojem informací např. i pro poslední studii, kterou u nás o této otázce napsal R. Řičan, Melanchthon und die böhmischen Länder; vyšla v sborníku *Philipp Melanchthon, Humanist, Reformator, Praeceptor Germaniae*, Berlin (Akademie-Verlag) 1963, str. 237—258.

³⁾ Čestnou výjimkou je např. pojednání B. Ryby, Matouš Collinus a jeho vergiliovská universitní čtení. *Pio vati*. Sborník... k uctění dvoutisíctého výročí narození Vergiliová, Praha 1930, str. 95—111.

⁴⁾ J. Köstlin, *Die Baccalaurer und Magistri an der Wittenberger philosophischen Facultät 1538—1546*, Halle 1890, str. 16. — Další životopisné údaje podává o Aerichalkovi A. Truhlář, *Rukověť k písemnictví humanistickému*, Praha 1908, str. 13n.

⁵⁾ Úplný titul podává (nepřesně) A. Truhlář, *Rukověť*, str. 15, který Aerichalkovu závislost na Melanchthonově traktátu *De anima* blíže nezkoumal. R. Řičan, op. cit., str. 243, se spokojil opakováním údajů, jež uvedl A. Truhlář.

⁶⁾ Vyšel po prvé r. 1540 (Vitebergae; tohoto vydání, uloženého v pražské UK, sign. 12 J 53, jsem užíval k následujícímu srovnání), po druhé r. 1542 (Vitebergae), dále r. 1544 (Argentorati). Vydání z roku 1548 (Vitebergae) asi již Aerichalcus neužil. Tato i další vydání tzv. druhé redakce vypočítává *Corpus reformatorum* 13, sl. 1.

⁷⁾ Podle této druhé redakce je otištěn text v *Corp. ref.* 13, sl. 120 nn.; o jeho odchylce od první redakce viz výše.

⁸⁾ Shodně s Melanchthonem, *Commentarius de anima* (1540), fol. 179b-83a, z básnil Aerichalcus tyto kategorie: *laetitia, spes, tristitia, timor, amor, ira, odium, pudor, verecundia, misericordia, invidentia, zelus et zelotypia* (v druhé redakci je na tomto místě pouze *zelus*, srov. *Corp. ref.* 13, sl. 128), *ἐπιχαρεια*.

⁹⁾ Srov. A. Truhlář, *Rukověť*, str. 16n.

¹⁰⁾ Aerichalcus, *Argumenta* (1550), fol. A 1b: *Etsi agnosco aliorum argumenta in Terentium longe mea excellere . . . Quas quidem (sc. summulas) non eo animo scripsi, ut aliorum annotationes, quae mihi plurimum probantur, ex manibus studiosorum excuterem, sed ut pleraque adderem, quae in illis deesse animadverti . . .*

¹¹⁾ Srov. např. Aerichalcus, *Argumenta*, fol. A 1b—A 2a: *De ipso Terentio non necesse est multa verba facere, cuius scripta, utpote quae sint imago totius vitae et plena multiplicis doctrinae ac sapientiae, pueris serio inculcari decet . . . a Corp. ref.* 19, sl. 692: *Satis constat Terentio nihil esse festivius et magis proprium . . . Habet is multa exempla civium morum et humanorum casuum . . . Proinde studiosos adolescentes non poeniteat ullius operae in Terentio saepius audiendo . . .*; srov. i *Corp. ref.* 19, sl. 695n.

¹²⁾ Wien Österreichische Nationalbibliothek: 45 K 35; srov. A. Truhlář, *Rukověť*, str. 19n.

¹³⁾ Praha UK: 23 L 14. — Pro následující srovnání s Aerichalkovými spisy *De ratione rei numariae* (1566) jsem užíval tohoto vydání.

¹⁴⁾ Srov. *Corp. ref.* 20, sl. 413—418.

¹⁵⁾ Budaevův spis *De asse* má ve vydání z roku 1516 (in chalcographia Ascensiana) 193 fol. v 2°, ve vydání z roku 1532 201 fol. v 2°, ve vydání z roku 1542 (Lugduni apud Seb. Gryphium) 819 stran drobného tisku v 8°. Aerichalkův spis má 12 ff. v 8°, vitenberský tisk *Vocabula rei numariae* z roku 1549 má 40 ff. v 8°, z toho ovšem Budaevo *Breviarium de asse* a Melanchthonova *Vocabula mensurarum* a *Vocabula rei numariae*, jichž se Aerichalcus přidržel, zabírají jen prvních 14 ff.

¹⁶⁾ Svědčí o tom přímá Aerichalkova citace na fol. A 4a—b: *Quodsi in coronato, ad quem fere omnia Budaevus refert, ponendum 35 solidi, videlicet 70 cruciati, quemadmodum idem diserte docet in Breviario . . .*; srov. i níže pozn. 20.

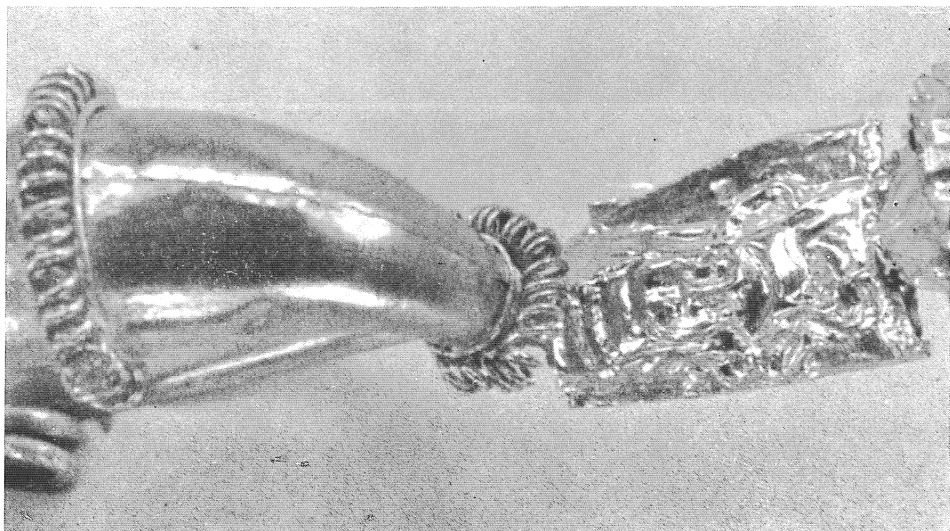
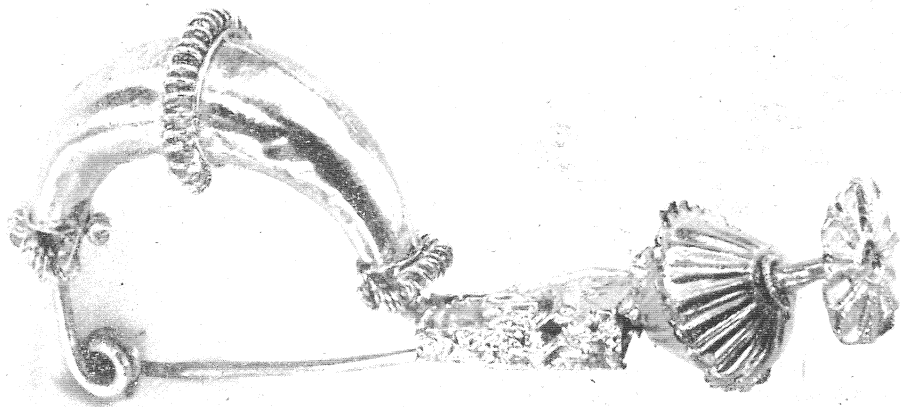
¹⁷⁾ Teprve tyto doklady (např. fol. A 5b) Aerichalcus připojil podle Budaeva základního díla *De asse et partibus eius*.

¹⁸⁾ Údaje o řeckých mincích zvl. z Melanchthonových *Vocabula mensurarum et rei numariae*; např. Aerichalcus, fol. A 4a: *Chalci octeni constituunt obolum Atticum* = Melanchthon, fol. B 6a: *Octo Chalci valent obolo Attico . . .* apod.

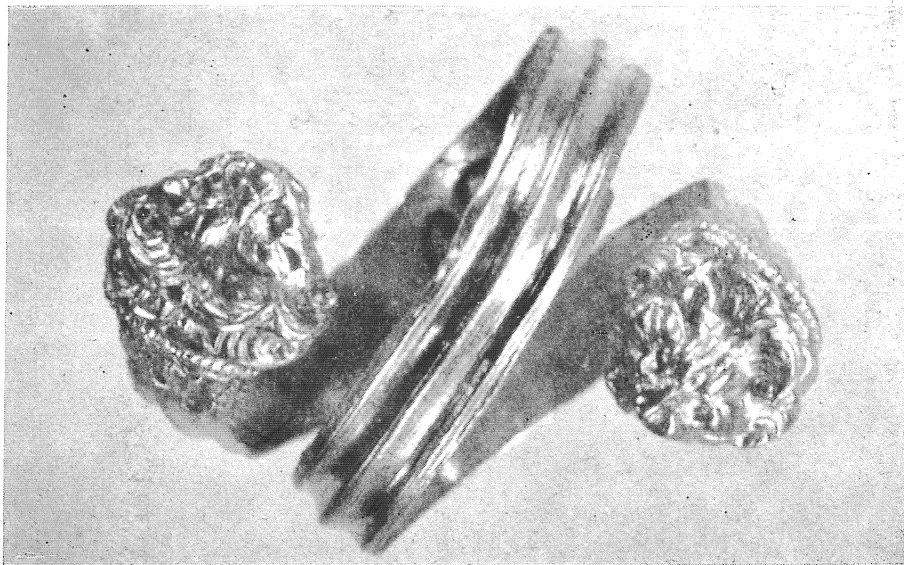
¹⁹⁾ Také v dále uvedených dokladech (celkem 14 příkladů) se texty Budaevův a Aerichalkův doslovně shodují.

²⁰⁾ O ní srov. A. Truhlář, *Rukověť*, str. 18n.

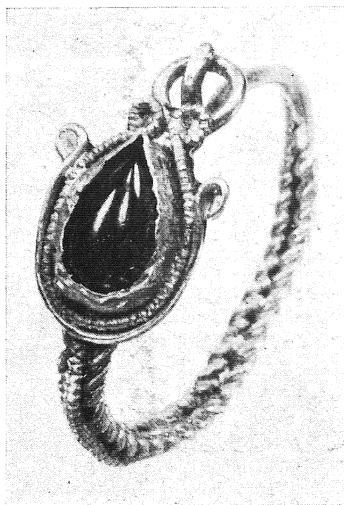
²¹⁾ To nám dovoluje dohad, že i nedochované Aerichalkovy spisy (o nich srov. P. Lupáč, *Ephemeris* 1584, k 20. 11. 1555), zvláště *In Officia Ciceronis annotationes*, měly obdobný melanchthonovský charakter jako díla zachovaná, srov. Melanchthonovy *Annotationes in Officia Ciceronis* (= *Corp. ref.* 16, sl. 619 nn.) z roku 1554.

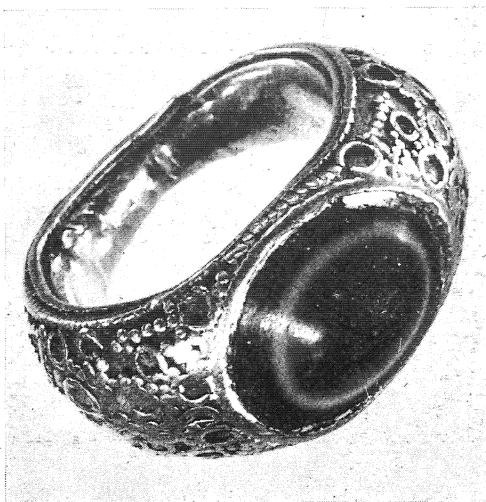
1—2: Zlatá spona. 3. stol. př. n. l. Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze

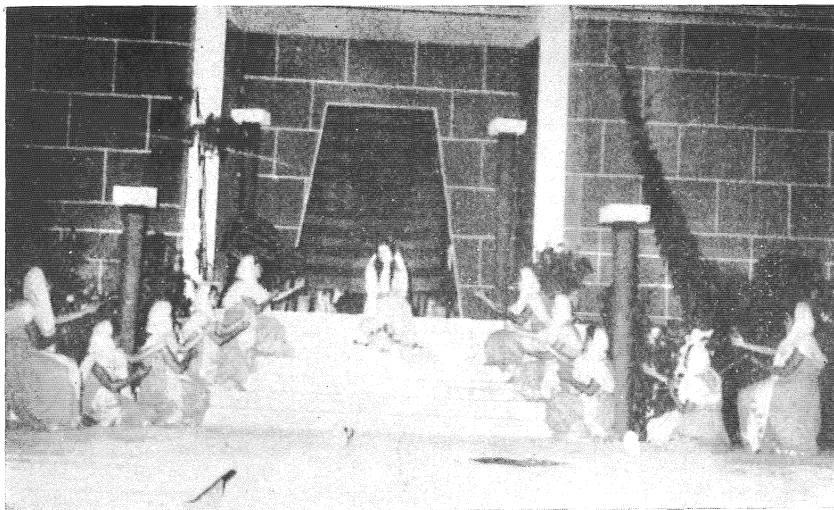
3: Zlatý prsten. 4. stol. př. n. l. Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze

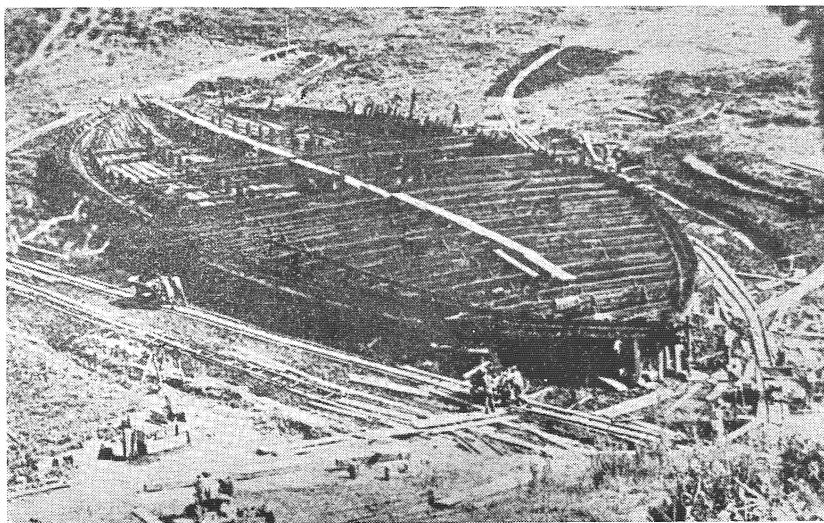
*4: Zlatá náušnice. 3/2. stol. př. n. l.
Krajské muzeum v Plzni*

*5: Zlatý prsten. 2/3 stol. n. l.
Krajské muzeum v Plzni*

K článku R. Dostálové, Antika v moderním Řecku

K článku R. Dostálové, Zničení římských lodí na jezeře Nemi

In memoriam ředitele Josefa Stáhlíka

Bývalý profesor a od r. 1934 i ředitel mělnického reál. gymnasia Josef Stáhlík zemřel po delší nemoci dne 20. července 1963.

Mnohostranná, velmi intenzivní a mimořádně hodnotná kulturní práce zesnulého, trvajících téměř padesát let, byla po zásluze zhodnocena v pietní posmrtné vzpomínce, uveřejněné v 31. čísle krajského týdeníku Nové Mělnicko.

Záslužné činnosti zesnulého v různých kulturních oborech byla věnována pozornost i v II. roč. (1960) *Zpráv JKF* na str. 77 u příležitosti jeho 75. narozenin.

Josef Stáhlík nastoupil na dráhu středoškolského učitele v r. 1911 na měst. reál. gymnasiu na Mělnice, tehdy právě otevřeném. Pro své učitelské povolání si mladý prof. Stáhlík přinášel obsáhlé a hluboké znalosti všech složek kultury starověkých národů a na svém prvním působišti si záhy náležitě osvojil vhodný vyučovací postup, takže dovedl hned od počátku u svých žáků vzbudit živý zájem o nové vědní poznatky.

V prvních výročních zprávách mělnického reál. gymnasia uveřejnil prof. Stáhlík ukázky svého překladu básní Catullovy; v r. 1959 pak vydal nákladem Mladé fronty překlad celého básnického díla Catullova, ve které jako zkušený překladatel zachoval všechny myšlenkové i výrazové jemnosti originálu a něžné i prudké citové vzrušení velkého římského básníka a tím jeho básně přiblížil čtení dnešní mládeže.

Své učitelské i vychovatelské zkušenosti uplatňoval prof. Stáhlík od r. 1934 jako ředitel ústavu; svými organizačními schopnostmi, přátelským taktem a ochotnou podporou oprávněných osobních zájmů a přání členů sboru získal v nich záhy oddané a účinné pomocníky pro své úsilí, aby z mělnického ústavu odcházeli do života mladí lidé plně vybaveni potřebnými vědomostmi a po mravní stránce způsobilí pro úkoly, před které je postaví život.

Vedle své horlivé činnosti učitelské zapojil se prof. Stáhlík brzy po svém příchodu na Mělník velmi aktivně do osvětové práce v celém mělnickém kraji. V městě i na venkově začal v přechýtných přednáškách seznamovat své posluchače s významnou kulturní minulostí kraje i s jeho současnými kulturními potřebami; obětavě se účastnil zakládání obecních knihoven i účelné úpravy jejich činnosti, dal podnět k založení ochotnického spolku a byl pak jeho obětavým rádcem a pomocníkem v jeho činnosti.

Od r. 1922 ujal se prof. Stáhlík obětavě záchrany rozsáhlého a velmi cenného městského archivu před úplnou zkázou a nenahraditelnou ztrátou důležitých dokladů o minulosti Mělníka i celého kraje. Neúnavnou pilí a s krajním vypětím duševních i fyzických sil se prof. Stáhlíkovi podařilo zabránit zničení měst. archivu.

Potom se prof. Stáhlík jako nový správce tohoto archivu pustil do zjišťování a pořádání zachráněných listin podle dat a obsahu. Z těchto autentických svědků dávných dob poznával prof. Stáhlík politickou, hospodářskou i kulturní minulost města i celého kraje.

Není účelem této posmrtné vzpomínky podat soustavný přehled propagační a publikační činnosti ředitele Stáhlíka v naznačených směrech. Budiž však alespoň ještě poznamenáno, že poutavé i poučné informace o běžném a hlavně kulturním životě na Mělníce a v mělnickém kraji uveřejňoval prof. Stáhlík ve výroč. zprávách svého ústavu a v Besídce Mělnických listů v letech 1923—1927 v řadě článků shrnutých pod názvem: Historické paběrky (Z našich dávných škol) a obsahujících obsírné životopisy humanistických učitelů na Mělnicku.

Jiné ukázky publikoval řed. Stáhlík ve vlastivědném sborníku „Mělnicko“, jehož byl po několik let i redaktorem. Z článků tam uveřejněných zasluhuje zmínky pojednání: Zdejší partikulární školy latinské na Mělníce, v němž je podán soupis bakalářů a kantorů v letech 1520—1622.

Z těchto archiválních studií vytěžil řed. Stáhlík mnoho cenného materiálu pro badatelskou činnost min. rady Karla Hrdiny o dějinách našeho písemnictví v době humanismu. S tímto významným badatelem se řed. Stáhlík též podílel na přípravách slovního materiálu pro slovník z děl našich humanistických spisovatelů.

Při veškeré své rozsáhlé a mnohostranné činnosti, jež trvala téměř půl století, se řed. Stáhlík osvědčil jako muž ryzího a pevného charakteru, krajně poctivý, svých služebních povinností a úkolů ochotně přejímaných v zájmu veřejného dobra odpovědně dbalý, neúporně pracovitý, jako muž naprosto nezištný, který nikdy nedbal osobního prospěchu ani netoužil po uznání a poctách za svou poctivou práci, pro něhož bylo vždy nejtěšnější odměnou a mocnou pobídkou do další práce vnitřní uspokojení nad úspěchem jeho přičinění.

Pro tyto své vzácné osobní přednosti osvědčoval se ředitel Stáhlík ve svém vedoucím postavení na ústavě jako vynikající *primus inter pares* a pro tytéž přednosti může být i po své smrti povzbudivým vzorem každému veřejnému pracovníku.

-ek

František Křenek osmdesátníkem

Dne 26. listopadu 1963 se dožil osmdesáti let klasický filolog, vynikající pedagog a školský pracovník František Křenek. V ušlechtilé povaze tohoto věrného rodáka kraje Chelčického utkvěly a v celém jeho veřejném působení i v soukromém životě se projevovaly ty vlastnosti, jimiž mnoho vynikajících Jihočechů obdařilo náš národní život: myslitelská hloubka, příkladná poctivost a důkladnost v práci, citlivý smysl pro pravdu a spravedlnost, přímost a nekompromisnost ve věcech zásadních a nade všecko přátelské srdce, chápající potřeby a bolesti lidské, a krajně obětavé v pomoci dobrému člověku a dobré věci. Skromný žák univ. prof. Jos. Krále brzy na sebe upozornil neobyčejným nadáním a pílí (mimo jiné pojednáním o interpunkci v řeckém pentametru v *LF* 1909, str. 81 až 93, a spisem *Náboženské názory Řeků a Římanů*, P. 1914), a ačkoliv byl svým učitelem předurčen k vědecké dráze vysokoškolské, dal přednost učitelskému působení na středních školách v Plzni, Čes. Budějovicích a v Příbrami, odkud byl povolán kromě kratšího působení v ministerstvu školství k zemské školní radě v Praze jako odb. inspektor pro klasické jazyky. V této funkci, málo záviděnihodné v době reformistických náporů na význam humanitního vzdělání, se zdarem uplatnil z. š. i. Křenek své odborné vědomosti, pedagogické zkušenosti a organizační schopnosti k prohloubení vyučování klasickým jazykům nejen důsledným zdůrazňováním požadavku solidního mluvnického základu jako školy logického myšlení a dobré průpravy k studiu cizích jazyků, ale též vytčením cíle přímého poznání všeho, co zůstalo z antiky jako stále živé dědictví v duchovním životě národa a vzdělaného světa. A podle těchto zásad dával též cenné metodické pokyny universitním posluchačům jako lektor metodiky klasických jazyků při fil. fakultě KU. Jako horlivý předseda pedagogické sekce přípravného výboru II. sjezdu klasických filologů slovanských v Praze r. 1931 přispěl k úspěchu sjezdových jednání o stavu a metodice vyučování humanistickým předmětům na středních školách v zemích slovanských. Když r. 1941 za okupace odešel předčasně do výslužby, obrátil vl. rada Křenek všechnu svou pracovní horlivost na pole sociální péče jako úřadující místopředseda Středoškolské sociální péče pro Čechy, která se ilegálně velmi zasloužila v době okupace o zmírnění osudu dětí persekovaných rodičů. Po květnu r. 1945 se vrací na vlastní žádost na několik let opět na osvobozenou střední

školu, s níž, trvalou láskou celého svého života, se loučí teprve při odchodu na zasloužený odpočinek. Ale neodpočívá, nezná klidu ani na prahu své osmdesátky a duševně svěží, zahloubán do starozákonných knih pracuje o obtížné úpravě českého znění Kralické bible na základě odborného průzkumu latinských a řeckých textů v rámci rozsáhlé biblické akce Komenského bohoslovecké fakulty v Praze.

Nesčetní žáci, ctitelé a oddaní přátelé v těchto dnech s úctou a vděčně vzpomínají příkladného a záslužného života jubilantova s přáním dobré životní pohody i do hojných dalších let.

jh

Antika v moderním Řecku

V srpnu 1962 byly na ostrově Ithace (nř. Θιάκι) uspořádány první Odysseovské slavnosti (Ὀδυσσεακὲς ἑορτές). V r. 1963 se slavily od 4.—18. srpna. Podle místního tisku se zdá, že hlavním cílem těchto slavností je pozvednout turistický ruch na Ithace. Vzhledem k tomu, že se tu nezachovaly významnější starověké památky *in situ*, ležel tento ostrov dosud stranou obvyklých cest zahraničních turistů, kteří tvoří jeden z hlavních zdrojů příjmů řeckého státu. Lákadlem turistů se tedy má stát uměle obnovená tradice Odysseova návratu na Ithaku.

V umělecké části programu byla předvedena tragédie Pinelopi (autorem je athénský soudce Sarandopulos). Žáci ithacké střední školy zdramatizovali v zálivu Forkýnově před 3000 diváky část Odysseie líčící návrat Odysseův na Ithaku, byly recitovány novořecké básně s odysseovskými náměty (Palamas: Pinelopi). V rámci oslav se konalo i několik koncertů a baletní představení, dále výstava řeckých a zahraničních knih o Ithace a výstava fotografií a obrazů s ithackými náměty. Ve Stavru byla odhalena Odysseova busta.

Do vzdělávací části programu spadají přednášky místních učitelů o postavě Odysseově ve starověkém dramatu, o ithackém folklóru a o ho-mérské Ithace.

Konečně nechyběla ani část zábavná, spojená s vinařskými slavnostmi (Θιακὸ κραισί). Městem prošel průvod, jehož středem byl alegorický vůz s Pénélopou tkající na stavu, v mořském zálivu se konaly závody plachetnic o Odysseův pohár.

Zatím se zdá, že pořadatelé kladou důraz spíše na pestrou podívanou a ne vždy dbají (snad kromě části hudební) o vyšší ideovou a uměleckou hodnotu. Odysseovská tradice ovšem má svůj význam v novořecké kultuře, jak tomu nasvědčuje filosofické epos Kazantzakisovo 'Η νέα Ὀδυσσεά. Zatím tedy chybí ještě mnoho, aby se splnilo přání pořadatelů, aby se tyto slavnosti staly ΜΕΓΑΛΕΣ—ΔΙΕΘΝΕΙΣ—ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ.

R. Dostálová

Současný stav otázky o původu řecké tragédie

S. J. Šejnman-Topštejn podává pod tímto názvem ve *Vestníku drevnej istorii* (79, 1962, 4, str. 156—165) kritický přehled současných názorů o původu řecké tragédie.

Anglický badatel G. F. Else odmítá jak teorii o původu tragédie ze sboru jako výraz sociologických názorů badatelů 19. a 20. stol., kteří se snažili nalézt začátek tragédie v jakémkoliv druhu společenské činnosti, tak rozšířenou představu o původu tragédie ze satyrského dithyrambu. Vlastní zárodek tragédie spatřuje v epické rapsódii. Opírá se hlavně o etymologickou analogii mezi termíny ἄσπεδος a τραγῳδός a tvrdí, že druhý z nich byl vytvořen analogicky podle prvního. Vznik slova τραγῳδός však sám není jasný a potřebuje vysvětlení. V Elsevě výkladu jsou dva racionální momenty: 1. souvislost tragédie s eposem, o níž se zmiňuje již Aristoteles; 2. fakt, že existovaly závody rapsodií. To však nestačí, aby se původ tragédie odvozoval z rapsodických závodů. Kromě toho, jak uznává sám autor této teorie, naprosto z ní vypadla souvislost tragédie s dionýskými slavnostmi. Aristotelovy zmínky o blízkosti tragédie a eposu se týkají podobnosti obsahu, nikoliv však formy (stylu a výrazových prostředků). Antická estetika spatřovala v eposu a tragédii zcela izolované básnické druhy. Podle Aristotelovy terminologie sblížovala oba druhy jen „vážnost obsahu“, tj. čerpaly shodné báje z mytologických pramenů. To vše je známo a nebylo by o tom třeba mluvit, kdyby Else nesměšoval otázku o původu tragédie s podáváním důkazů o společném mytologickém materiálu v tragédii a eposu. Báje o bozích a héroích byly přece i látkou toho dithyrambu, s nímž většina současných badatelů na základě antických svědectví spojuje začátek attické tragédie. Else spojuje jako novum chór v tragédii s Thespidem, který jako by „současnou sborovou lyriku zapojil do nového žánru“. Ale všechny antické prameny bez výjimky zdůrazňují v prvé řadě souvislost Thespida se sborem a tancem.

M. Pohlenz zkoumá tragédii jako významný sociální jev — státní i kultovní. Za zakladatele tragédie pokládá Thespida, za vlast attické tragédie Íkarii, kde byl kult Dionýsův záhy přijat venkovany. Začátek tragédie klade do r. 535 nebo některého z následujících, v němž Peisistratos pozval Thespida, aby přispěl k lesku podzimních Dionýsií. Thespis se postavil proti chóru mluvenou (metrickou) partii. Forma dialogu mezi exarchontem a chórem byla obvyklá v řecké lidové poezii a je charakteristická zejména pro řecké pohřební písně. Raná tragédie byla podle Pohlenze svého druhu oratoriem, počátek nebyl mimický. Tento Pohlenzův přístup je však jednostranný, neboť za začátek tragédie je nutno pokládat zejména ten okamžik, kdy se ke sborové písni přidružil mimický prvek a exarchón převzal mimickou partii. Velká zásluha Pohlenzova je v tom, že neustále zdůrazňuje význam chóru pro řeckou tragédii. Chór není ničím vnějším, nýbrž má své místo uvnitř děje a jeho písně i úvahy vyvolávají bezprostřední reakci. Pohlenz kritizuje snahu vyvodit původ tragédie z jakéhokoli určitého rituálu, který by znázorňoval posvátnou historii Dionýsovu, neboť pro to nemáme antická svědectví. Pohlenzovy koncepce se v podstatě přidružují současní představitelé německé filologické školy. Mezi nimi dlužno jmenovat Zieglera a Leskyho.

V přímém protikladu k této koncepci je teorie, která nabyla vrchu v pracích anglické antropologické školy. Základní tezí této školy je pře-

svědčení, že tragédie vznikla z rituálu, jenž vyjadřoval boj starého a nového roku, zimy a jara, umírajícího a rodícího se božstva, svázaného s magií plodnosti. Podle F. M. Cornforda se vyvinula tragédie z té části rituálu, v níž se klade důraz na smrt ročního božstva, komedie pak z části zasvěcené jeho vzkříšení. Takový rituál není však v antice doložen.

Násilná je také teorie o vzniku tragédie z thrénů v kultu heroů, kterou zastává W. Ridgeway. Tato teorie odporuje Aristotelovu poukazu, že charakter tragédie byl zpočátku veselý, a zamlčuje i ten fakt, že thrény, třebaže jsou jednou z podstatných složek literární tragédie, daleko nevystihují všechn její obsah.

G. Thomson silně přeceňuje souvislost tragédie s mystériemi a v řadě otázek se dopouští krátkých spojení (vyvození kompozice tragédie bezprostředně ze tří částí rituálu, závislost různých forem dithyrambu na sociální příslušnosti skladatelů, podřízení chóru sólistovi — výraz podřízenosti lidu představitelům aristokracie).

Italský badatel M. Untersteiner učinil první pokus nalézt kořeny attické tragédie v krétsko-mykénských ideologických jevech. Τράγου, kteří tvořili družinu Dionýsovu a chór předliterární řecké tragédie, jsou podle Untersteinerja následovníky zvířecí družiny Velké středomořské bohyně Přírody Πόρνια Θηρῶν. Aby uvedl kult Dionýsův v souvislost s kultem tohoto ženského božstva, vytváří krajně násilnou paralelu: nevráživost zvířat vůči Velké bohyni a nevráživost kozla vůči Dionýsovi. Spojení mezi těmito předřeckými a řeckými náboženskými představami vytváří přes Afrodítu ἑπιτραγία, Pandóru, Héru, Artemidu, Athénu a nakonec Koru, které všechny nějak souvisely s kozlem a jsou pokračováním středomořské bohyně Přírody Πόρνια Θηρῶν. Nehistoričnost a nepravděpodobnost této teorie je jasná.

Podobná je metoda anglického filologa a archeologa T.B.L. Webstera, jenž z rituálu umírání a vzkříšení vyjímá dvě základní skupiny: skupinu odporu a skupinu osvobození. První spojuje s tragédií, druhou s komedií. Kolem těchto dvou rituálních syžetů kupí veškeren mykénský i minojský archeologický materiál.

Již A. N. Veselovskij ukazoval, že okamžikem formování tragédie je její oddělení od kultu. Podle toho je tedy oprávněná tendence sovětských vědců přenést váhu při zkoumání původu tragédie z kulovního mateřského lůna na vliv společenských faktorů, které podminily odloučení tragédie od kultu. Právě tak oprávněný je požadavek v pracích sovětských autorů nespojovat začátek tragédie s jakýmkoliv úzce pojatým rituálním jevem, ať jde o magii plodnosti, thrénos nebo dithyramb. Dithyramb je podle Aristotela nutno pokládat za zárodečné jádro tragédie, ale do literární tragédie mohly vejít všechny tři tyto prvky. Přitom je nutno souhlasit s názorem těch badatelů, kteří soudí, že obsah, forma i způsob provedení dithyrambu byl velmi rozmanitý (známe dithyramb sólový i sborový, dithyramby se zpívaly na počest Dionýsa, ale existovaly i dithyramby hrdinského obsahu; mohly být čistě sborové dithyramby, ale i dramatizované). V té míře, jak demokracie zatlačovala aristokracii, pronikala do tragédie aktuální společenská tematika čím dál tím více.

Celý tento kritický přehled o otázce tak složité, jakou je původ řecké tragédie, se vyznačuje neobyčejně střízlivým a věcným stanoviskem, které autor zaujímá jak k současným pokusům nemarkistických, tak i marxistických badatelů.

Konference o Velké Moravě a byzantské misi

Ve dnech 1.—4. 10. 1963 uspořádala Československá akademie věd (Archeologický ústav Praha, Brno, Historický ústav) a Slovenská akademie věd (Archeologický ústav Nitra) mezinárodní konferenci, která měla zhodnotit dosavadní archeologické nálezy z doby velkomoravské na jižní Moravě (dnes tu je odkryto již 16 církevních staveb) a vyjádřit se i k historickým problémům státního charakteru Velké Moravy i k otázkám její christianizace a kultury. Poněvadž tyto otázky úzce souvisí se vztahem našeho území k oblastem, odkud k nám sekundárně pronikala antická kultura i její dědictví (římské provincie, Byzanc), je na místě, abychom si i v tomto časopise všimli hlavních bodů referátů a diskuse, popř. i uvážili, jakým způsobem by i naše obory mohly přispět k řešení této problematiky.

Archeologie

Hlavní referát o archeologických objevech posledních let pronesl vedoucí výzkumu v Mikulčicích, ředitel brněnské pobočky AÚ J. Poulík. Z nejnovějších nálezů, z nichž některé ještě nebyly publikovány, nás zajímá na Starém Městě nálež sídelních objektů s tavicími pecemi, v nichž byl zpracováván hotový kov (měď, cín, olovo) do slitin jako suroviny pro výrobu šperků. Velmi významné jsou objevy v Sadech u Uherského Hradiště. Byly tu odkryty základy složitého stavebního útvaru (23 × 16 m) — pravděpodobně trojlodní basiliky s půdorysnou dispozicí rovnoramenného kříže. O skvělé úpravě stavby svědčí úlomky římské střešní krytiny, zlomky zeleného hlazeného porfyritu peloponéského původu i šedého mramoru. Dlaždice z červeně zbarveného mramoru — částečně *in situ* — připomínají dlažbu římských vil. S touto církevní stavbou souvisí sídelní objekty nezemědělského charakteru. Vedoucí zdejšího výzkumu V. Hrubý usuzuje, že šlo o sídlo biskupské nebo klášter. Zvláště významným nálezem tu byl nálež pisátka a nálež olověného kříže s řeckým liturgickým nápisem:

$$\begin{array}{c} \overline{\Gamma C} \\ \Phi \\ \widehat{N\hat{H}\Omega HK\Omega} \quad [n.A1?] \\ C \\ \overline{XC} \end{array}$$

Celá tato lokalita leží na skalnatém ostrohu nad soutokem Moravy s Olšavou a je nejvyšším bodem v okolí. V jeho blízkosti procházely tři důležité staré cesty směrem do Čech, Polska a na východ. — Konečně není nezajímavé, že pod presbytářem dnes stojícího kostela sv. Michala ve Starém Městě, v jehož zdivu jsou četné římské cihly, byly objeveny základy velkomoravské rotundy. Není vyloučeno, že i pod jinými stojícími církevními stavbami se skrývají základy starších kostelů.

Na mikulčickém hradišti, jehož výzkum vede J. Poulík (zatím byla odkryta asi 1/4 areálu z celkového rozsahu 6 ha), byly doposud objeveny základy 10 církevních staveb. V poslední době se věnuje pozornost podhradí v oblasti „Těšického“ lesa. Zde byly zjištěny základy velké dvouapsidové rotundy (7,30 + 16,45 m) z první čtvrtiny 9. st. n. l. (šestý

kostel). Vzdálenost úlomků destrukce od středu stavby ukazuje, že stavba byla nejméně 12 m vysoká. Nálezy barevně omítnutých úlomků dosvědčují, že vnitřek stavby byl zdoben freskovou výzdobou. Zajímavou stavbou je rotunda v místě „Kostelisko“ se čtyřmi vnitřními apsidami ($p = 9,40$ m), snad baptisterium. Také sedmý kostel měl kruhovitý půdorys. Počet obyvatel mikulčického hradiště se dnes odhaduje asi na 2000 lidí.

Hradiště Pohansko má výměru asi 28 ha. Byl tu odkryt jeden kostel, dobře patrný je rozsáhlý val. Výzkum je svěřen katedře archeologie na brněnské filoz. fakultě, vede jej P. Kalousek. Vzhledem k velké ploše, na níž pracuje pouze asi 15 lidí, byla zatím odkryta poměrně malá část areálu, takže charakter této lokality není dosud určen s konečnou platností. Snad tu byl opevněný velmožský dvorec s kostelem, ale rozsáhlá opevněná plocha nevylučuje ani správnost domněnky, že šlo o refugium v době nebezpečí.

Souběžně s těmito široce založenými výzkumy jsou zkoumány i další velkomoravské lokality Staré Zámky u Líšně, Rajhrad, hradiště sv. Klimenta u Osvětman.

Na Slovensku jsou nejvýznamnější výzkumy v Nitře. Výzkum je tu však velmi ztížen a často téměř znemožněn soudobou zástavbou. Souhrnným zhodnocením výzkumů posledních 15 let dochází naše archeologie k závěrům, že Velká Morava byla produktem značně dlouhého hospodářského a společenského vývoje, jehož kořeny sahají až do 5. stol. n. l., kdy se tu dá zjistit nejstarší slovanské osídlení (keramika pražského typu). Dosud probíhá diskuse, zda archeologické prameny prokázaly třídní diferenciaci velkomoravské společnosti (podle bohatství inventáře v hrobech, podle druhu zbraní) a jakého charakteru byly tyto kostely na tzv. velmožských dvorcích (vlastnické kostely?). Do doby před příchodem cyrilometodějské mise patří 6 z odkrytých 16 kostelů. Pokud se týče původu těchto předcyrilometodějských staveb, lze za vyvrácenu považovat Cibulkovu teorii o iroskotské misii. Velmi významné jsou nálezy 4 výše uvedených rotund, které mají své pokračování v českých rotundách 10.—12. stol. Dosud nejstarší Václavova rotunda sv. Víta na Pražském hradě je o 100 let mladší. Původ těchto velkomoravských rotund hledáme dnes v dalmatské adriatické oblasti ležící na rozhraní západního a byzantského světa (ostatně podobně jako V. Morava). Je zajímavé, že tyto dalmatské vlivy se projevují i na církevních stavbách v oblasti Zalaváru (*Mosapurc* z *Conversio*). Tyto jižní vlivy jsou asi přímým pokračováním úzkých styků mezi jižní Moravou a Panonií, které probíhaly už od doby římské. Při hodnocení tří největších velkomoravských hradišť se zdá, že v oblasti staroměstské můžeme vzhledem k slabému opevnění hledat kulturní centrum — snad rezidenci moravského arcibiskupa Metoděje, do Mikulčic je lokalizováno ústředí politické moci Mojmirův, kdežto na Pohansku je hledáno hradiště vysloveně vojenského charakteru. Je samozřejmé, že toto hodnocení není definitivní, vzdýt jen výzkumy na Pohansku a v Mikulčicích mají trvat nejméně dor. 2000 a mohou ještě mnoho na tomto hodnocení pozměnit. Mnoho nového materiálu jistě přinese i spolupráce s archeology maďarskými, rumunskými, rakouskými a německými a zintenzivnění archeologických výzkumů v oblasti Moosburgu-Zalayáru, na rakouském území mezi Dunajem a Dyjí a jižně od Dunaje ve Štýrsku, k němuž snad dá naše konference podnět.

V diskusi k tomuto referátu připomněl A. Točík důležitost a množství slovenských nálezů ze 7. a 8. stol., které navazují přímo na antické tradice, B. Chropovský zdůraznil přetrvávání velkomoravské kultury ve východních (slovenských) oblastech i po zániku Vmř, B. Turek ukázal na moravský vliv v přemyslovských Čechách. M. Šolle poukázal na nesnáze spojené s rozlišováním byzantského a pozdněřímského stylu. Soudí, že v oblasti Vmř lze mluvit spíše o dalmatskobyzantských vlivech (šperky, srv. výše, co bylo řečeno o rotundách). Pošmourný zdůraznil, že zkoumání charakteru církevních velkomoravských staveb je ztíženo tím, že se zachovaly jen negativní otisky staveb. Měrnou jednotkou těchto staveb byla římská stopa, bylo uplatňováno tzv. modulové schéma. Zdá se, že nejsilněji působil kulturní proud z Dalmácie, bývalého římského Illyria. Jím byly ovlivněny nejstarší kostely. Také V. Richter soudí, že vm architektura navazuje pod vlivem dalmatského prostředí na pozdně antický stavební útvar. J. Werner (Mnichov) připomněl v diskusi nutnost dalšího řešení avarského problému (přesné určení hrobů avarské etnicity je ovšem ztíženo tím, že charakteristické avarské pasy se nacházejí i v hrobech jiné etnicity). J. Poulík uzavřel diskusi prohlášením, v němž zdůraznil nutnost zkoumání poměrů byzantských, o nichž u nás zatím víme velmi málo, a nutnost přibírání komparativního materiálu ze stř. Evropy (Vmř nebyla nikdy izolovaným jevem).

Pro přehlednost uvedu nyní archeologické referáty ze zasedání v Nitře (4. den). Zabývaly se obdobím předvelkomoravským (A. Točík, J. Dekan), vlastní dobou velkomoravskou na Slovensku i poměry po politickém zániku Vmř (B. Chropovský). Období tzv. avarské říše (6.—8. stol.) na našem území je dosud málo prozkoumáno. Právě v této době se však odehrál proces, jehož vyústěním byly dva nadkmenové útvary, Moravská a Nitranská knížectví. Rozložení kostrových hrobů se kryje s územím Nitranského knížectví. Rozbor kostrových pohřebišť na Slovensku a v Maďarsku přispěje k řešení otázky geneze Vmř. Už v předvelkomoravské době se tu na sídlišťech objevuje vysoký stupeň dělby práce (lokální, krajové a centrální dílny s různými druhy výroby). Lze dokázat, že všechny typy nástrojů i šperků velkomoravských mají svůj původ v inventáři předcházejícího období, které je přebírá přímo z pozdně antické výrobní tradice. Dnes už nepochybuje o slavnitě převážné části předvelkomoravských pohřebišť na jižní Moravě a jz. Slovensku. Za dnešního stavu je zatím neřešitelná otázka, ke které slovanské skupině tito Slované patřili. K nejpodnětější a z našeho hlediska nejzajímavějším referátům patřil referát J. Dekana o předcyrilometodějských stycích našich zemí s pozdně antickou a byzantskou oblastí. Dekan navázal na starší podněty F. Dvorníka a snažil se najít odpověď na otázku, zda byzantské prvky, které se výrazněji objevují na Moravě v 2. pol. 9. stol., jsou pouze výsledkem přechodné politické orientace vládnoucí vrstvy, či zda šlo o pokračování dřívějších styků našich zemí s geografickou oblastí někdejší antické kultury, zvláště s Byzancí jako přímou dědičkou této kultury. Dass se můžeme pokusit zodpovědět tuto otázku s větší nadějí na příznivý výsledek, než v době, kdy si tuto otázku poprvé kladl Dvorník, poněvadž máme k dispozici daleko větší množství nálezů. Dekan se opět především o rozbor výrobků uměleckého řemesla. Dosud zůstává sporná otázka, kdy osídlili Slované naše území. Obecně se soudí, že tomu bylo v 5. stol., ale v souvislosti se závěry o slavnitě keramiky pražského a pre-

šovského typu se dnes uvažuje i o 4. st. Vyjasnění tohoto problému by pomohlo zodpovědět otázku, s jakým etnickým a kulturním prostředím se tu naši předkové střetli. Jisté měli prostřednictvím římského importu přibližnou představu o charakteru antické kultury, i když se po příchodu do nové vlasti už nedostali do bezprostředního styku s římským impériem. Zdá se, že navázání na pozdně antické tradice se rozvíjelo na mnohem širší základně, než se dosud předpokládalo. Většinu těchto kontaktů ovšem zprostředkovala Pannonie. Nálezy dosvědčují, že stará jantarová cesta si udržela funkci významné obchodní tepny i v době avarské nadvlády v Karpatské kotlině. I v tomto období se objevují vlivy byzantsko-koptské. Skupiny řemeslníků ze sev. Černomoří snad přišly do str. Evropy v průvodu vojensky organizovaného pastýřského kmenového svazu avarského. Nejkrásnějším dokladem klasického byzantského kovotepického umění na našem území je stříbrná mísa ze Zemianského Vřbovku z konce 7. stol. V průběhu 8. stol. se v Karpatské kotlině už objevují lité bronzové výrobky. Podobné změny v uměleckém řemesle probíhaly i v Byzanci a v Itálii. Dekan spojuje tuto změnu se snahou o návrat k antickým estetickým ideálům, které se v této době ukazují v mateřských zemích antické vzdělanosti jako reakce na ustrnulý plošný dekorativismus. V Byzanci snad souvisí tento vývoj i s ikonoklastickým hnutím (dávána přednost naturalistickým rostlinným a živočišným motivům) a v neposlední řadě i s válkami proti Arabům (stažení drahých kovů) a s úpadkem moci Avarů (ustal příliv drahých kovů do Karpatské kotliny a bronz si vyžadoval jinou techniku). Dále soudí, že zvrtné motivy v dekoraci na předmětech tehdejšího období není nutno spojovat s nomádskou kulturou (Avaři), ale že většina těchto motivů patří do okruhu helenistickobyzantského (Nereida na mořské oblubě z Hěvlína, Erós na leopardovi z Pohořelic, scény z hérakovského cyklu z Dolních Dunajovic). Již v 8. stol. tedy existovaly mezi našimi zeměmi a Byzancí významné a rozsáhlé svazky. Kontinuita kulturních a obchodních styků mezi územím naší vlasti a zeměmi antické kultury trvala nepřetržitě až do vzniku Vmř a předznamenává i vysoký stupeň kultury a umění doby velkomoravské. Tzv. byzantská orientace velkomoravských knížat byla podmíněna tradicí několika století, která spojovala naše země s oblastí pozdně antické kultury.

B. Chropovský podal přehled o výzkumu velkomoravských lokalit na Slovensku; zatím jich známe asi 500. Nejdůležitější je hradiště Nitra, které je doloženo i v písemných pramenech. Tuto lokalitu hodnotí dnes slovenští archeologové jako raně feudální městský útvar. Děvin (*Dovina* Annálů Fuldských) byl významný vojenský strážní bod. V posledním období začíná i výzkum bratislavského hradu. Z hlediska teritoriálního rozšíření velkomoravských objektů na Slovensku se ukazuje, že téměř celé území Slovenska bylo v té době již osídleno. Diametrálně se zatím rozcházejí názory badatelů v otázce příslušnosti východního Slovenska k Velké Moravě (v. níže referát Ratkošův).

Celkové zhodnocení situace na Slovensku na základě archeologického materiálu vypadá zhruba takto: Většina změn ve výrobních a společenských vztazích se projevuje v centru Nitranského knížectví ještě před vytvořením Velké Moravy. Objevuje se pět typů osad: zemědělsko-pastýřské, zemědělsko-řemeslnické, řemeslnícko-obchodní, vojenské, městské útvary. Toto dělení podporují i výsledky toponomastického rozboru.

V celkovém procesu vývoje sehrál velkou úlohu nadkmenový útvar Nitranské knížectví, které se vyvinulo v odboji naddunajských Slovanů proti avarské nadvládě. Ze sjednocovacího procesu kmenů na území Slovenska vyšel vítězně Pribina, který v dalším integračním procesu podlehl Mojmirůvi. Ve srovnání s nálezy moravskými se jeví na Slovensku poměrná chudoba. Slovenský materiál též není úplně shodný s moravským, oba kmenové celky se asi lišily hospodářsky i nářečím. Nejzápadnější část Slovenska bezpečně tíhne k území vlastní Moravy. Po politickém zániku Vmř nezaniká její hmotná kultura, která se odráží v terminologii převzaté Maďary.

V diskusi k těmto referátům souhlasil F. Dvorník s vývodů Dekanovými. Soudí však, že pozdně antické vlivy k nám přicházely spíše z provincií než z bývalých středisek antické kultury. Kladně zhodnotil tento referát i B. Svoboda a K. Krajewski, který uvedl několik antických reliktnů z polské oblasti (kult ptáků, kult vejce, okurka, víno). Dekanovy vývodů by nasvědčovaly tomu, že tyto vlivy pronikly do Polska přes Moravu.

Historie

Hlavní referát přednesl Fr. Graus. Cílem jeho referátu bylo provizorní shrnutí dosavadních znalostí a diskutabilních hypotéz jako podnět k další práci. Je nutno vyzdvihnout důkladnou dokumentaci, na níž je referát založen (359 pozn. na 29 str. textu) i velikou kritičnost, s níž autor k písemným i hmotným pramenům přistupuje. V první části referátu zhodnotil dosavadní základní literaturu a dotkl se známé diskuse o charakteru velkomoravského „státu“. Dochází k závěru, že pojem „feudalismus“ je doposud natolik nevyjasněný, že v diskusi zatím nelze dojít k bezpečným závěrům. Dále podává přehled písemných pramenů. Vytyká slavistům příliš úzké filologické zaměření při interpretaci stsl. památek a postuluje průzkum sociální nomenklatury v těchto pramenech. Jádro písemných pramenů tvoří prameny latinské, které jsou dávno známé, a novější interpretace tu nepřinášejí nic podstatného. Totéž platí o pramenech řeckých a arabských. Skepticky se autor dívá na pokusy slovenských historiků a filologů o historické úsudky ze slovenských slov přejatých do maďarštiny. Značným nedostatkem je, že dosud nebyla systematicky zkoumána místní jména z oblasti Vmř. Obohacení pramenné základny je nejpronikavější v oblasti pramenů hmotné povahy. Dosud však archeologie nedala odpověď na otázku, do jaké míry navazuje vlastní slovenský vývoj na starší před-slovenský. Autor soudí, že dosavadní způsob určování etnicity převážně na základě keramiky (v. výše o keramice pražského typu) je nedostačující. V další části referátu podává referent přehled politických osudů Vmř. O počátcích Vmř. nevíme nic (nějaké spojení s útvarem Sámovým nebylo prokázáno). V hodnocení byzantské mise zdůrazňuje její politický aspekt. Vlastního pokračovatele Vmř neměla (proti tzv. translační teorii). Kombinace historických a archeologických poznatků umožnila určitý pokrok v poznání diferenciací velkomoravské společnosti a o postupu christianizace země. Těmto otázkám věnoval F. Graus též hlavní část svého referátu. K řešení otázky diferenciací velkomoravské společnosti přispívají písemné prameny poměrně málo: Pribinův kostel „*in sua proprietate*“, „*optimates*“. Stsl. prameny jsou zkrlesleny použitím ustálených biblických topů: „*chudí a bohatí*“, „*svobodní a otroci*“. Chudoba jazykových prostředků pro diferen-

ciaci obyvateľstva vystúpí plasticky ve srovnání s prameny pro přemyslovské Čechy 10. a 11. stol. Autor velmi kriticky též hodnotí řešení této otázky na základě vybavení hrobů. Toto vybavení může často ukazovat rozdíl v představách o posmrtném životě a v pohřebním ritu, nikoli v sociální skladbě. Z nálezů zbraní přikládá určitý význam jen ostruhám. Lepší obraz o sociální skladbě obyvateľstva snad poskytne průzkum sídlišť, s nímž bylo teprve započato. Velká hradiště mají spíše městský ráz (*civitates* v pramenech = *města* spíše než *hrady*). Dosud se neobjevil v archeologickém materiálu žádný zjev dovolující přímé závěry o struktuře obyvateľstva. Množství různých ukazatelů však poukazuje na společnost v leckterých ohledech vyspělou a diferencovanou. V řešení otázky christianizace Vmř se vzorně doplňují bádání historická, filologická a archeologická. Archeologické nálezy potvrdily zprávy písemných pramenů, že křesťanství existovalo na Moravě již před příchodem byzantské mise. První christianizaci prováděla asi bavorská misijní centra. I jejich misijní činnost se odehrávala v domácím jazyku, byla založena na mírovém pronikání po získání domácích velmožů. Misijní činnost bavorského episkopátu však spojovala s nároky na supremacii církevní i nároky na nadvládu politickou. Papež vlastně podporoval byzantskou misi proti expanzivní tendenci bavorského episkopátu. Velmi těžké je řešení otázky státní formy Vmř. K nějakému bezpečnějšímu výsledku lze dojít jen srovnáním s nejrůznějšími státními útvary. Autor srovnává Vmř s přemyslovskými Čechami, které považuje za vyspělejší státní útvar. Hlavní kritérium hledá ve stabilitě a kontinuitě: Morava zanikla pod náporem Maďarů, Čechy se jako jednotka udržely v celém historickém vývoji.

V diskusi k tomuto referátu vystoupil jako první F. Dvorník. Zdůraznil nutnost zkoumání byzantských paralel k některým sporným velkomoravským problémům: srovnání šperků, aglomerace kostelů na jedné lokalitě je známa z Byzance. P. Ratkoš navrhol jako paralelu pro vývoj vm „státu“ sousední Bavorsko spíše než přemyslovský stát. Soudí, že církevní organizace nemohla existovat bez poddaných a bez vlastnictví půdy. Varsík vidí příčiny zániku Vmř ne v její malé vnitřní stabilitě jako spíše v síle maďarského náporu i v tom, že se Maďari trvale usadili na obsazeném území. V. Vaněček zastával názor, že na našem území existovala státní moc se všemi atributy od čtyřicátých let 9. stol. Vyjádřil se i k otázce církevních fundací v majetku feudálů a žádá, aby bylo zkoumáno, do jaké míry se soluňští bratři pokusili aplikovat na Moravě byzantskou koncepci *κητορικὸν δίκαιον*.

Tezi o samostatném feudálním velkomoravském státě hájil V. Vaněček i v referátu o zahraniční politice státu Moravanů. Zkoumal v něm moravsko-francké vztahy na základě franckých analů a došel k závěru, že Morava byla po celou dobu, po kterou máme o ní historické zprávy, samostatným státem, formálně nezávislým na francké říši, který se v duchu středověkého universalismu postavil pod bezprostřední ochranu papežské unie.

P. Ratkoš hovořil na dosud málo prozkoumané téma o vztazích obyvateľstva Vmř k starým Maďarům. Otázka, kdy se Vmř dostala do styku s Maďary, souvisí s dosud sporným stanovením východních hranic této říše. Dosud se tato hranice kladla na Hron, území jihovýchodně Hronu se chápalo už jako doména Bulharské říše. Ratkoš se snaží znovu interpre-

tovat zprávy Konstantina Porfyrogennita a popis Evropy anglického kupce Wulstana i arabského geografa Gardizího a dochází k názoru, že jihových. hranice Vmř byla za Svatopluka až v Zátisi, kde přímo sousedila se starými Maďary. Ratkoš se ve svém rozboru opírá o rozboru jazykovědné v oblasti slovanských výpůjček v staromaďarském lexiku a opačně i v oblasti slovanské a maďarské toponymie. Problémem tu ovšem zůstává, od kterých Slovanů Maďari tyto výpůjčky převzali (i Pannonie byla zčásti osídlena slovanskými kmeny). Ratkoš tu vychází z hypotézy, že k těmto výpůjčkám došlo nejspíše v době feudalizace (lépe řečeno přeměny polonomádské společnosti na společnost usedlou), tj. po příchodu do východních částí území velkomoravského. Maďari v dobytých územích vyhledávali hospodářsky vyspělé oblasti, kde existovalo ještě slovanské obyvatelstvo. Ratkoš se zabýval též byzantskými vlivy v maďarském prostředí 10.—11. stol. Situace je tu podobná jako dříve na Moravě: i tu se kříží byzantské a franciské vlivy. Zčásti byly byzantské vlivy v Maďarsku zprostředkovány Slovany. Podrobněji se zabýval rozbohem termínu *dušnik*, stmaď. *dusnok*, v němž vidí velkomoravismus byzantského původu (řec. ψυχάρουον = cirk. poddaný). Podnětný je závěr o nutnosti výzkumu velkomoravského dědictví v Karpatké kotlině, založeném na spolupráci československých, maďarských i rumunských historiků, archeologů a jazykovědců.

V diskusi se ozvaly negativní hlasy proti referátu Vaněčkovu. Strážlivý a kritický příspěvek Fialův ukázal na rozpor mezi historií a archeologií, pokud se týče charakteru Vmř. Tento charakter je nutno hodnotit jen z hlediska pramenů. Písemné prameny nedávají žádný podklad, z něhož by bylo možno usuzovat na feudální charakter tohoto útvaru. Archeologové aplikují na výklad hmotných památek model feudálního státu známého z 10.—11. st. Podobně jako Graus soudil, že k rychlému zániku přispělo právě nepatrné upevnění spíše zárodečných raně feudálních vztahů, a to snad jen v centru velkomoravské oblasti. Nelze mluvit o samostatnosti Vmř po celou dobu její existence. F. Graus vytkl referátu Vaněčkovu ahistorickou terminologii, která přenáší moderní státoprávní pojmy a představy do raného středověku. Vaněček i Ratkoš ve svých odpovědích obhajovali své pojetí Vmř jako feudálního státu.

Jazykověda

Přestože výzkum církevněslovanského písemnictví má ze všech disciplín studia velkomoravské kultury snad nejdéle tradici, byla filologie zastoupena poměrně slabě jen dvěma referáty. Je to patrně vysvětlitelné právě touto dlouhou tradicí. V oblasti stsl. literárních památek nedošlo k tak převratným objevům jako v archeologii. Přece však ukázali oba referenti, že moderními metodami lze se i tu dobrat hlubších i nových výsledků.

K. Horálek se zabýval otázkou společenského významu cyrilometodějské literatury jako celku. Rozbor ukazuje, že cyrilometodějská literatura odráží současnou velkomoravskou realitu — je sice odvozenou, imitující odnoží literatury byzantské, ale čerpá i z pramenů latinských a německých. Cyrilometodějské překlady biblických textů jsou bližší Vulgátě než pozdější ustálené cařihradské redakci. Je to svědectvím toho, že se cyrilometodějská literatura musela vyrovnat s kulturní tradicí, která na

Moravě existovala již před příchodem Konstantina a Metoděje. Dokladem poměrné samostatnosti jsou díla původní. Je zajímavé, že cyrilometodějská literatura stojí výš než celá pozdější církevněslovanská literatura také pro své kvality jazykové. Důležitá je z tohoto hlediska Konstantinova úvaha o tom, jaké problémy se překladateli naskýtají, má-li podat všechny obsah řeckého textu (přesnost tu byla nutná i z toho důvodu, že bylo třeba čelit nesprávným výkladům ideologicky závažných míst) v jazyce tak strukturně odlišném od řečtiny jako je slovanština. Pokračovatelé Konstantinovi již nepřihlížejí tolik k specifickým slovanským vazbám a text syntakticky grécizují. Autor řeší v dalším výkladu otázku vlivu církevněslovanských literatur na národní literatury. Považuje tento vliv v pravoslavných zemích spíše za negativní podobně jako těsné přimknutí k stagnující literatuře byzantské. V materiální kultuře Velké Moravy neshledává zatím výraznou byzantskou orientaci.

Jazykovými problémy cyrilometodějského období se zabýval A. Dostál. Ve svém referátu rozvinul teoretický základ svých posledních prací a vychází ze srovnání stsl. a řec. jazykových památek. Poukazuje na to, že práce je ztížena tím, že chybí soustavné zpracování mluvnice a slovníku byzantské řečtiny. Podle některých monografických studií se snažil podat charakteristiku byzantské řečtiny (proti klasické řečtině palatalizace samohlásek i souhlásek, zvýšená analogičnost v deklinaci i konjugaci, skladba slovníku s větším počtem cizích slov). S touto charakteristikou srovnával charakteristiku staroslověnštiny a nachází analogie pro výše uvedené jevy. Nejvíce se grécizace projevuje v syntaxi (dativ absol. analogií ke gen. absolutnímu, participiální vazby). Ve slovníku nacházíme řecké kalky. Rozdíl je v důsledném užití duálu (v byzantské řečtině už jen jako stylistický archaismus). Vysokým stupněm grécizace vysvětluje autor, proč staroslověnština hned na počátku svého vývoje byla schopna vyjadřovat složité řecké předlohy. Autor zdůrazňuje nutnost zkoumat jazykové a textové problémy nejstaršího slovanského období nejen ze stanoviska slavistického, ale i byzantologického, a to právě s ohledem na řečtinu 9. stol. V dalších částech referátu jednal autor o problému základu staroslovenského jazyka (slovinština n. bulharskomakedonské nářečí). Autor se kloní k názoru, že cyrilometodějská staroslověnština sice vyšla z bulharskomakedonského nářečního základu, že však nese stopy silného západního vlivu velkomoravského. Konečně zkoumal referent funkce, které cyrilometějská staroslověnština plnila (propagace křesťanství, výklad náboženských textů, liturgie, homilie, kodifikace práva).

V diskusi oponoval E. Georgiev tvrzením, že Metoděj napsal své první knihy pro Slovyany makedonské ještě před odchodem na Moravu. Sdílí názor, že mateřským jazykem Cyrila a Metoděje byl jazyk slovanský. V. Kyas připomněl, že písmo pro Slovyany se hledalo již za Michala II. a Theofila kolem r. 820, snad už tehdy se pomýšlelo na misijní činnost mezi Moravany. Ve zhodnocení diskuse vyjádřil ak. Havránek nesouhlas s některými vývody E. Georgieva.

V závěru je nutno se zmínit i o veřejném diskusním večeru účastníků konference z brněnskými občany, který ukázal veliký zájem naší veřejnosti o projednávanou problematiku, ale i hlubokou poučenost všech zájemců o závažných a sporných problémech.

Účastníci konference navštívili terénní výzkumy ve Starém Městě, v Sadech, na Pohansku, v Mikulčicích i v Nitře a výstavu Velká Morava v Brně. Zahraniční účastníci se obdivovali způsobu expozice a konzervace nálezu i množství zájemců, kteří sem přijíždějí z celé republiky.

Snažila jsem se ve své zprávě shrnout látku tak, aby pokud možno podala i obraz o dnešním stavu řešení velkomoravské problematiky. Na základě tohoto shrnutí bychom snad mohli uvažovat i o tom, v kterých bodech by mohli k řešení tohoto rozsáhlého komplexního úkolu přispět i latinisté a grécisté. V té věci už první krok učinila katedra věd o antickém starověku v Brně letošním vydáním Latinských pramenů k dějinám Velké Moravy I (Anály a kroniky) D. Bartoňkové s přípojeným českým překladem. Druhý svazek (1964) má obsáhnout legendy, životopisy a listiny. Otázkou je, do jaké míry by filologové mohli přispět k zpřesnění výkladu pojmů *civitas, urbs, castrum, castellum, dux, rex, princeps* apod. Srovnávání s latinským lexikálním materiálem z historického českého prostředí by tu asi mnoho nepomohlo, poněvadž tento materiál je vesměs mladší a odráží již jinou realitu. — Literární historikové by mohli přispět k osvětlení některých topů. Jak vysvítá z referátu doc. Grause, má určení takových *loci communes* význam pro určení stupně hodnověrnosti pramene a tedy pro historickou kritiku. Sem by patřilo i upozornění, že některé humanistické kroniky, ačkoli čerpají převážně ze starších annálů, by mohly navíc obsahovat nějakou pozdější, snad ústní tradici (Aventinus, Berger).

Starověká historie i archeologie by mohla přispět důkladným poznáním pozdněantických poměrů v Illyricu a Pannonii (zvl. v hmotné kultuře), odkud, jak se nyní zdá, čerpá velkomoravská hmotná kultura nejvíce podnětů. Mnoho práce zbývá řecké linguistice, vzhledem k našim zcela nedostatečným znalostem o jazykovém vývoji od pozdní antiky k ranému středověku až do doby vzniku staroslověnského písemnictví. Zde by bylo třeba navázat úzkou spolupráci se slavistikou. Na nutnost věnovat v souvislosti s velkomoravskou problematikou větší pozornost věcem byzantským bylo v referátech poukázáno několikrát. Zdá se, že ještě stále není s definitivní platností vyřešena otázka vztahu byzantského patriarchátu k římskému papeži v 9. stol. Bylo by třeba i hlouběji zkoumat historii a způsob práce byzantských církevněpolitických misí i otázku liturgických jazyků ve východní církvi.

R. DOSTÁLOVÁ-JENIŠTOVÁ

Zpráva o medievalistické konferenci

Celostátní konference o medievalistice, pořádaná 26.—27. listopadu 1963 v Liblicích, měla na pořadu projednání řady témat, jež měly za úkol přehlédnout dosavadní práci, zamyslet se nad některými problémy teoretickými a metodologickými a nastínit další úkoly oboru. Studium středověkého myšlenkového odkazu a literatury stále naléhavěji vystupuje jako požadavek hlubšího poznání naší národní minulosti. Je třeba citlivějšími metodami odkrývat kořeny, z nichž se rozvíjelo naše písemnictví, moderní věda a myšlení.

Konference měla pracovní ráz. Referáty se dílem soustřeďovaly k několika konkrétním problémům, dílem byly zaměřeny k problémům teoretickým, věnovaným složitým vztahům mezi naší literaturou latinskou a českou.

Program konference byl stanoven takto:

1. Zahájení — L. Varcl
2. Návrh redakčních zásad pro slovník středověké latiny v Čechách (*Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum*) — B. Ryba
3. Zpráva o činnosti odborné skupiny pro medievalistiku JKF — P. Spunar
- 4a) Dokumentace (přehled o stavu katalogizace rukopisných fondů a o metodách soupisové práce) — P. Spunar
- 4b) Zpráva o činnosti Komise pro soupis rukopisů — M. Boháček
- 5a) Edice — A. Vidmanová
- 5b) Edice diplomatické povahy — J. Šebánek
6. Překlady — D. Martínková
7. Zpráva o Soupisu pramenů k dějinám staršího českého písemnictví — A. Škarka
8. Vztah mezi literaturou českou a latinskou z hlediska bohemisty -- J. Hrabák
9. Vztah mezi literaturou latinskou a českou z hlediska latinisty — J. Ludvíkovský

Jednání bylo věcné, neboť všechny referáty byly účastníkům rozeslány v úplném znění nebo v obsírných tezích. Účastníci mohli tak po krátkých úvodních poznámkách referentů přímo přistoupit k diskusi. O celém jednání je pořízen podrobný zápis. KŘŘL usiluje o to, aby všechny materiály a shrnutí diskuse bylo publikováno a tak zpřístupněno širokému okruhu odborníků. Pro první informaci otiskujeme přijatou rezoluci.

REZOLUCE CELOSTÁTNÍ KONFERENCE O MEDIEVALISTICE

Ve dnech 26. a 27. 11. 1963 uspořádal KŘŘL ČSAV v domě vědeckých pracovníků J. E. Purkyně v Liblicích konferenci o některých základních problémech medievalistických studií. Zúčastnili se jí delegáti různých vědeckých ústavů, vysokých škol, knihoven a archivů z Prahy, Plzně, Brna, Olomouce a Bratislavy.

Po přednesení základních tezí referátů, s nimiž byli v plném znění účastníci předem seznámeni, byly problémy v diskusi osvětleny z hledisek různých oborů za tím účelem, aby se dospělo ke komplexnímu řešení otázek, stanovení potřeb a ke koordinaci programu vědecké práce na jednotlivých úsecích.

Z diskuse vyplynulo, že svolání konference bylo nejen účelné, ale i naléhavě potřebné. Účastníci konferenci uvítali a pokládají za svou povinnost poděkovat svolávající instituci. V jednotlivých otázkách dospěli k těmto nejzávažnějším závěrům a návrhům:

1. Byla konstatována naléhavá potřeba urychleného vydání vědeckého slovníku středověké latiny. Za tím účelem je třeba zvýšit počet pracovníků na slovníku a zajistit edici v NČSAV (zajistí KRŘL).

2. KRŘL se instanční cestou obrátí na MŠK se žádostí, aby odstranilo nepříznivé důsledky detašování rukopisů a listinných fondů a aby byl materiál zpřístupňován pružně a rychle k vědeckému studiu. KRŘL požádá rovněž přímo presidium ČSAV, aby se zasadilo o realizaci tohoto požadavku.

3. Urychlit vydání připravených soupisů rukopisů (Dokoupil, Čáda, Dřímál) tiskem a zajistit plynulou publikaci nových soupisových prací.

4. KRŘL požádá Archivní správu MV, aby zařazovala do plánu pracovníků stát. archivů vědecké soupisy významných sbírek rukopisů a listin a umožnila jim podílet se tak na různých vědeckých podnicích na základě studia materiálů vlastního archivu. Dále aby neměnila umístění důležitých rukopisů a sbírek.

5. U sbírky mikrofilmů a fotokopií bývalého KFD, založené s povahou meziústavní, nyní v péči ÚČL, pořídit a pro instituce publikovat její seznam, sbírku plánovitě doplňovat se zaměřením na zahraniční bohemika. Převést incipitový rejstřík z ÚČL do fondů KSR. (Zajistí staročeské oddělení ÚČL.) Delegáti jednotlivých institucí se zavazují, že dají KSR k dispozici informace o vlastních sbírkách mikrofilmů a fotokopií.

6. Dobudovat dosavadní KSR v Komisi pro soupis a studium rukopisů ČSAV (zajistí KSR).

7. KRŘL naváže kontakt s Nakladatelstvím krásné literatury a umění a projedná s ním možnost zařazovat častěji, eventuálně pravidelně do plánu překlady z antické a středověké literatury.

8. Bylo vzato s povděkem na vědomí, že HÚ věnuje napříště pozornost obecné medievalistické bibliografii v rámci BČsH, že byla znovu ustavena Komise pro vydávání spisů Husových a připraven do tisku Soupis pramenů k dějinám starší české literatury. Žádá se, aby byl Soupis urychleně vydán.

9. Konference konstatovala, že medievalistická sekce JKF vyvíjí prospěšnou činnost. Navrhuje se, aby se zapojil další okruh pracovníků, působících i mimo Prahu, Brno a Bratislavu, tj. aby se rozšířila základna členů JKF o zájemce z řad archivářů a jiných odborníků a umožnilo se jim referovat o výsledcích jejich práce. Doporučuje se zvat příležitostně k přednáškám zahraniční hosty.

Liblice 27. 11. 1963.

Symposium o slovníku středověké latiny v Jugoslávii

Také v Jugoslávii bylo již před 2. světovou válkou započato s přípravami k vydávání slovníku středověké latiny jako v řadě jiných zemí. Stalo se tak z podnětu Mezinárodní unie akademií, která zamýšlí na základě takovéhoto národních slovníků vytvořit dílo, mající nahradit starý Glosář DuCangeův. Ke konci války byl však veškerý do té doby excerpcí získaný materiál zničen. O novém započetí s pracemi na takovém slovníku se v Jugoslávii dlouho uvažovalo. Konečně na samém konci 50. let padlo rozhodnutí přikročit pro začátek k podniku skromnějšímu, který by však vyhověl požadavkům těch domácích pracovníků, kteří se zabývají studiem středověkých dokumentů psaných latinsky. Z podnětu akad. M. Kostrenčiče, předsedy koordinačního výboru tří jugoslávských akademií, se začalo s přípravnými pracemi pro slovník středního rozsahu, zamýšlený jako diferenční vzhledem k běžnému v Jugoslávii slovníku Divkovičovu. Práce jsou koordinovány Historickým ústavem zářebské Jugoslavenské Akademie věd a umění v čele s dr. Zl. Herkovem. Značný počet externích spolupracovníků tu excerpuje všechny dokumenty, pokud byly publikovány tiskem (nevyužívají tedy možnosti získávat lexikální materiál z rukopisů, ba nesahají k rukopisům ani pro ověření textu, který je jim základem práce). Takovéto omezení se ukázalo nutným, má-li být dodržena lhůta pouhých pěti let, ke které se pracovníci slovníku zavázali jako k nejkrajnější mezi k vyhotovení textu připraveného do tisku. Aby se vyvarovali možných chyb, rozhodli se pozvat mezi sebe pracovníky, kteří by jim mohli podle svých zkušeností poradit, jakým způsobem zajistit co nejvyšší kvalitu chystaného slovníku. Proto uspořádali ve dnech 19.—24. června 1963 symposium s mezinárodní účastí. Zahraničními hosty byli: prof. F. Blatt z Aarhusu (Dánsko), prof. G. Cencetti a dr. Smiraglia z Říma (Itálie), prof. E. Prinz z Mnichova (NSR) a dr. J. Schneider z Berlína (NDR), prof. J. Horváth z Budapešti (Maďarsko) a prof. L. Varcl z Prahy. Prof. M. Plezia z Krakova (Polsko) byl rovněž pozván, nemohl se však dostavit. Z jednání, které se konalo do 21.6. v Zářebech a ve dnech 22. a 23. v Dubrovníku, vyplynulo vedle značného množství drobnějších poznatků, užitečných pro tvůrce jihoslovanského středolatinšského slovníku, též zásadní poznání, že takovéto slovníky, omezující se na materiál čerpaný z domácích pramenů, musí při zpracovávání tohoto materiálu přihlížet v míře co možná největší k poměrům zeměpisných oblastí, s kterými jejich vlastní země byla ve středověku v těsných vztazích. To na řadě příkladů dokázali obzvláště prof. Cencetti (pro oblasti pod italským vlivem) a prof. J. Horváth (pro oblast se styky s Maďarskem). Jugoslávští soudruzi, kteří celou akci organizovali skutečně velkoryse, si zaslouží dík za to, že v přátelském ovzduší umožnili setkání specialistů a navázání těsnějších vztahů mezi nimi.

-vv-

Zničení římských lodí z doby císařské na jezeře Nemi

Časopis *Vie nuove* (1963, č. 40, str. 34—41) přinesl velikou reportáž o osudu dvou římských lodí z doby císařské na jezeře Nemi. V Itálii se dnes znovu obrací pozornost k této věci, poněvadž na jaře r. 1964 uplyne dvacet let od doby, kdy byly tyto lodě za 2. světové války zničeny a Itálie by ztratila nárok na reparace.

Podle místní tradice i podle historicko-archeologického výzkumu dal postavit tyto lodě císař Caligula. Provozoval na nich orgiastické slavnosti k počestí bohyně Diany. Jezero se tehdy nazývalo spēculum Dianae. Později dal Caligula obě lodě potopit. Vzpomínka na tyto lodě se však v místní tradici uchovala po staletí. Místní rybáři nejednou vytáhli ve svých sítích úlomky dřeva nebo kusy ozdob.

První neúspěšný pokus o vyzdvižení lodí byl učiněn již v r. 1447 na rozkaz kardinála Prospera Colonna. V r. 1535 sestoupil vojenský inženýr Francesco di Marchi z Bologne v primitivním dřevěném batyskaflu na dno jezera a vynesl na povrch několik kovových předmětů. Až v r. 1927 vypracoval inženýr Guido Ucelli projekt částečného vysušení jezera a tak se podařilo odkrýt dvě nejstarší a nejlépe zachované lodě světa, tedy objekt nesmírné kulturní hodnoty. Všechny úlomky dřeva i ozdob byly pečlivě shromážděny a lodě byly rekonstruovány. Nad oběma loďmi byly vybudovány přístřešky, které se pak staly muzeem.

31. května 1944 v době americko-německých bojů v Itálii byly obě lodě zcela zničeny požárem a zbylo z nich jen trochu pokrouceného kovu a hromádka popela. Ještě týž den byla škoda ohlášena italské správě v Římě, která poslala k jezeru Nemi vyšetřovací komisi složenou ze zástupců spojenců, požární služby, římské správy starožitností i tří odborníků (Paribeni, Giovannoni, Sjoquist). Výsledkem šetření bylo zjištěno, že 1. v době bojů, které probíhaly v blízkosti jezera, byla při dělostřeleckém ostřelování sice proražena střecha muzea na několika místech, ale že žádná ze střel nepadla tak blízko, aby způsobila požár; 2. požár se rozvinul velmi rychle, na obou lodích zároveň, zatím co stavení muzea zůstalo téměř nepoškozeno.

Svědectví čtyř dozorců, jimž bylo německou vojenskou správou na základě doporučení tzv. Kunstschutzu povoleno zůstat na místě i po evakuaci ostatního civilního obyvatelstva k ochraně lodí, se shodovala v tom, že k zapálení lodí dal příkaz vyšší německý vojenský důstojník a že zapálení na vlastní oči viděli. V únoru 1945 se proti jejich svědectví postavil profesor H. G. Evers, major SS a v r. 1943—1944 vedoucí Kunstschutzu v Římě, který přičítal vznik požáru americkému ostřelování a obvinil dozorce, že se nesnažili požár potlačit v zárodku.

Redakce časopisu *Vie nuove* se snažila události znovu přešetřit a obviňuje právě H. G. Everse, že dal příkaz k zničení obou lodí. Ať již dopadne další šetření jakkoli, nelze obnovit vzácnou památku celosvětového kulturního významu.

R. D-Je.

Nobelova cena řeckému básníku

Letošní Nobelovu cenu za literaturu dostal řecký básník Georgios Seferis narozený r. 1900 v maloasijské Smyrně. Ve svém rodišti se již jako dítě setkal se stopami starověkých kultur, s vykopávkami a nálezy z doby předřecké, řecké i římské, s folklórními tradicemi, např. s legendami o Alexandru Velikém, které jsou dodnes živé v novořeckém folklóru. Tyto dojmy silně působily na vnímavou mysl. Po celý život pak básník v sobě nesl jako těžkou křivdu nucené vyhnanství, do něhož jeho rodina musela odejít spolu se vším ostatním maloasijským řeckým obyvatelstvem po porážce v řecko-turecké válce r. 1922. Při studiích v Paříži se Seferis seznámil s francouzskou poezií, z níž na něho nejvíce zapůsobil Mallarmé, Baudelaire, Valéry a později v Anglii G. Eliot. Ačkoli jako pracovník diplomatických služeb prožil většinu života mimo Řecko, ve Francii, Egyptě, Palestině, Itálii, Albánii a Anglii, neztratil nikdy vztah ke své vlasti a své básně psal od počátku pouze lidu srozumitelným jazykem. Z jeho děl lze uvést Chvalozpěv lásky (Erotikos logos), Legendu (Mythistorima), Sešit studií (Tetra-dio gymnasmaton) a Palubní deník (Imerologio katastrocmatos).

Poezie Seferisova se vyznačuje dualismem. Jejím výchozím bodem je člověk, a to člověk současný žijící v období katastrofy, ale i člověk — archetyp žijící universální lidský osud. Zmínili jsme se již, že Seferis sám v citlivém období dospívání prošel údobím zkázy a ve svém individuálním osudu prožil osud, který o několik desítek let později stihl miliony lidí v Evropě: rozbité domovy a rodiny, řady uprchlíků, nucené pochody do neznáma, tábory, lodi přeplněné lidským nákladem křižující bez cíle po moři. To je reálné pozadí mnoha básní Seferisových. Scenérie jeho básní je dána řeckým prostředím: rozbité sochy a chrámy, bílé útesy Egejského moře, postava Alexandra Velikého, argonauti, Odysseus. Dualismus se projevuje i v jednotlivých motivech Seferisových básní: bloudící loď — východiskem této představy je reálná loď bloudící bez cíle po moři s řeckými uprchlíky, ale v literárním odrazu se tato loď stává moderním světem plným nejistot a katastrof. Seferis pocituje tento svět jako nesmyslné vězení, celá jeho poezie je vlastně namáhavým úsilím překonat odcizení, najít možnost svobodné realizace člověka v tomto světě. Dualisticky je nutno chápat i motiv vyhnanství a motiv cesty jako odraz skutečně prožité reality i touhy po návratu do reálného domova, ale i jako symbol poutí člověka těžkým životem, člověka odcizeného sobě i druhým, který

sice hledá dorozumění s lidmi, dosahuje ho však jen ve vzácných vrcholných chvílích. Reálný domov se pak stává jakousi ideální Ithakou—cílem cesty je najít zemi klidu a jistoty. Celý tento dualismus je podmíněn řeckým prostředím, které inspirovalo dílo Seferisovo — neustálé míšení přítomnosti a minulosti, reality, historie a mýtu (srv. i název sbírky *Mythistorima*) vyvolává ztrátu pocitu času a snad i určitý pocit marnosti ze zániku tolika velkých kultur.

Tyto základní znaky Seferisovy poezie se objevují i v básni *Argonauti* ze sbírky *Mythistorima*. Předkládáme její překlad čtenářům nejen jako ukázkou z díla Seferisova, ale i jako doklad síly antické tradice ve vývoji řecké literatury. Úvod je ohlasem místa z Platónova *Alkibiada* 133 c: καὶ ψυχὴ εἰ μέλλει γινώσασθαι αὐτήν, εἰς ψυχὴν αὐτῆ βλεπτέον, závěr zase parafrázuje místo z Homérovy *Odyseje* λ 75nn:

σῆμά τέ μοι χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης
ἀνδρὸς δυστήνοιο, καὶ ἔσσομένοισι πυθέσθαι·
ταῦτά τέ μοι τελέσαι πῆξαι τ' ἐπὶ τύμβῳ ἔρετμόν,
τῷ καὶ ζῶδς ἔρρεσσον ἐὼν μετ' ἐμοῖσ' ἐτάροισιν.

GEORGIOS SEFERIS: LEGENDA

Argonauti

I duše

má-li poznat sebe samu

v duši

se musí zahledět;

cizince a nepřítelů však spatříš v tom zrcadle.

Naši druzi byli dobří chlapci; nereptali

ani proti žáru, ani proti žízni, ani proti mrazu,

byli jako stromy a mořské vlny.

jež přijímají vítr i déšť

a stejně i noc i slunce,

samy beze změny uprostřed změn.

Byli to dobří chlapci, po celé dny

potem se skrápěli u vesel se sklopenýma očima

rytmicky oddychující.

A jejich krev rudě zbarvovala poddajnou kůži.

Občas zpívali se sklopenýma očima,

když jsme míjeli pustý ostrov s říkovníky.

*stále na západ, daleko od útesu
štěkajících psů.*

*Má-li poznat sebe samu — říkali
v duši se musí zahledět — říkali
a vesla tepala mořskou hladinu zbarvenou zlatem
západu slunce.*

*Minuli jsme mnoho útesů, mnohé ostrovy, moře
a za ním další moře, racky a tuleně.*

*Občas nešťastné ženy s nářkem
oplakávaly ztracené syny
a jiné s rozhořčením hledaly Velkého Alexandra
i slávu pohřbenou v hlubinách Asie.*

*Přistáli jsme u břehů plných nočních vůní,
zpěvu ptáků a vod, které zanechávaly v rukou
vzpomínku na velké štěstí.*

Bez konce byla cesta.

*Jejich duše se spojily s vesly i s lavicemi,
s mračnou tváří přídě,
s brázdou za kormidlem
i s vodou, jež ničila jejich těla.*

*Druzi umírali jeden za druhým
se sklopenýma očima. Jejich vesla
ukazují místo, kde odpočívají na břehu.
Nikdo už na ně nevzpomíná. Spravedlnost.*

R. DOSTÁLOVÁ - II. BUSINSKA

Ze života zahraničních vědeckých společností

100 LET CIL

Roku 1963 uplynulo 100 let od vydání prvního svazku *Corpus inscriptionum Latinarum* a zároveň 60 let od smrti Theodora Mommsena, vlastního zakladatele *CIL*. Německá akademie věd v Berlíně důstojně oslavila obojí výročí vědeckou konferencí uspořádanou ve dnech 31. X.—2. XI. 1963 (Mommsen zemřel právě 1. XI. 1903). Zasedání se zúčastnili epigrafikové z 16 zemí, mezi nimiž čtyřmi delegáty bylo zastoupeno i Československo.

Práce na *CIL* ještě zdaleka nejsou skončeny. Zbývá sestavit chybějící indexy (k větší části *CIL* VI a XI) a především uveřejnit dodatky k starším svazkům — pro nejbližší dobu se plánují dodatky k *CIL* II (Hispanie), III (podunajské provincie), VI (Řím), o něco později asi přijdou na řadu dodatky k *CIL* XI (Aemilia, Etruria, Umbria) a XIII

(belgická část) a snad pak i další. V posledních letech byly už publikovány tři sešity dodatků k pompejským nástěnným nápisům (*CIL* IV), poslední z nich mohl být předložen veřejnosti právě na tomto shromáždění. K dosavadním šestnácti oddílům *CIL* mají přistoupit nyní ještě *CIL* XVII (milníky) a XVIII (*carmina epigraphica*), na nichž se už pracuje. Tak velký program je možno uskutečnit jen rozsáhlou mezinárodní spoluprací, k jejíž koordinaci má nyní přispívat i nově založená společnost pro latinskou epigrafii (*Association internationale d'épigraphie latine* se sídlem v Paříži), jejíž zástupci se rovněž zúčastnili berlínského zasedání. Neméně důležitá je i spolupráce s Komisí pro starověké dějiny a epigrafii se sídlem v Mnichově, existující již více než 10 let.

L. Vidman

FÉDÉRATION INTERNATIONALE DES ASSOCIATIONS D'ETUDES CLASSIQUES

Dne 3. září 1963 se konalo v Paříži u příležitosti archeologického kongresu X. valné shromáždění mezinárodní federace společností pro klasická studia (*FIEC*). Zastupitelkou na předcházejícím zasedání, které se konalo v r. 1961 ve Varšavě, nebyla Jednota klasických filologů pro náhlé onemocnění svého delegáta vůbec zastoupena, takže jsme o něm mohli referovat jen na základě písemné zprávy sekretářky federace (srov. *ZJKF* 4, 1962, 55—58), zúčastnili se X. valného shromáždění šťastnou shodou okolností dokonce dva podepsaní členové vý-

boru JKF. Také o zdárný průběh tohoto X. valného shromáždění stejně jako o celou činnost *FIEC* má hlavní zásluhu J. Ernstová, vydavatelka *Année philologique* a sekretářka *FIEC*, která již mnohokrát prokázala svou přízeň naší společnosti. Ani tentokrát nemohly být všechny společnosti, sdružené ve *FIEC*, zastoupeny na zasedání přímým delegátem; lidové demokracie však byly na tomto shromáždění zastoupeny všechny přímo.

Na pořadu jednání X. valného shromáždění bylo nejprve přijetí

nových společností. Byla přijata mezinárodní společnost pro latinskou epigrafii (*Association internationale d'épigraphie latine*), ustanovená v Paříži právě den předtím zástupci 15 států (včetně Československa); cílem této společnosti bude především podpora a koordinace bádání v latinské epigrafii a spolupráce na existujících velkých souborech (např. *CIL, Dizionario epigrafico*). Dále byla přijata *Classical Association of Rhodesia and Nyasaland*, i když dosud není toto území zcela samostatné. Naproti tomu nebyla přijata *Royal University of Malta Classical Association*, o jejímž přijetí se jednalo už ve Varšavě; stanovy této společnosti mají být revidovány a o jejím přijetí rozhodne příští valné shromáždění. Počet společností, zastoupený ve FIEC, činí tedy dnes 44; z toho 38 společností je národních a 6 mezinárodních.

Na doporučení FIEC udělilo UNESCO v r. 1962 a 1963 subvence týmž základním dílům jako v r. 1961; k tomu přistupuje 1000 dolarů na přípravu IV. mezinárodního kongresu klasických studií, který se bude konat v r. 1964 ve Filadelfii. S podporou těchto publikací se po-

čítá i na další léta. S rozšiřováním subvencí na další díla nelze však počítat, protože UNESCO má v úmyslu podporovat především vzdělání v málo vyvinutých zemích a dávat přednost přírodním vědám před vědami společenskými. Podpory se nemají nadále vyčerpávat subvencemi, ale mají být poskytovány na základě smluv. Nějakou smlouvou má být také řešena otázka konzervace papýrů. FIEC podává návrh na školení místních archeologů v nově osamostatněných zemích, zejména severní Afriky, aby se zachránily antické památky, které by mohl ohrozit odchod cizích odborníků.

Účastníci shromáždění vyslechli též podrobný výklad prof. T. R. S. Broughtona, předsedy organizačního výboru IV. mezinárodního kongresu klasických studií, jenž se bude konat ve dnech 24.—29. srpna 1964 ve Filadelfii v USA pod záštitou FIEC. Program kongresu je velmi bohatý, kromě čtyř hlavních témat se bude v několika sekcích diskutovat i o různých otázkách ze všech oborů antických studií. Při této příležitosti se sejde i XI. valné shromáždění FIEC.

J. Frel—L. Vidman

Z nové literatury

Oslavujeme Bakcha. (Anakreontská poezie.) Mladá fronta, Květy poezie, sv. 44, Praha 1963.

Před vyjitím tohoto svazčku jsme četli v týdeníku *Nové knihy* (č. 35 z 29. 8. 1963) článek Vojtěcha Jestrába, který za jazykové spolupráce R. Hoška uvedenou knížku přebásnil. Sotvakdo z odborníků by s tímto článkem mohl souhlasit. Pozastavme se tedy nejdříve u tohoto článku, neboť právě ten nám dal podnět k této recenzi.

V. Jestráb říká v tomto článku souhrnně o všech našich překladech z antických literatur, že „velká většina z nich vzdor (!) kvalitě lingvistické i preciznosti není dost práva vnitřnímu (?) duchu antického básnictví a není ani schopna navodit v současníkovi pravé emocionální zaujetí“. Dále si povšimneme Jestrábova úsilí „najít adekvátní formu, která by byla na hony daleko jakémukoliv projevu jazykové nebo veršové sterility“.

To říká i o překladech někdy tak skvělých, že ani budoucí překladatelé je nebudou moci snadno překonat novými pracovními pokusy. Jsem přesvědčen, že si Jestráb nedal práci, aby srovnal např. Stiebitzův překlad *Řecké lyriky* (anebo překlad *Proměn*) s originálem. Jistě by pak nemluvil o jazykové nebo veršové sterilitě.

Stručně řečeno: za skutečného a jediného povoláního překladatele pokládá V. Jestráb zřejmě jen sám sebe.

Anakreontské verše samy svádějí k tomu, aby překladatel použil rýmu. To cítil Stiebitz a cítil to i pisatel těchto řádků. Jenže oběma „bránila hazardovat metrickou for-

mu filologická kázeň, bez níž bychom v překladech klasických básníků dospěli k anarchii...“ (srv předmluvu k II. vyd. Řecké lyriky, Praha 1954). Kolikrát jen Stiebitz vyslovil nedůvěru k různým přebásněním, byť rýmovaným! Podobné pokusy Radovana Krátkého nazval „neodpovědným klinkáním, zacházejícím s originálem zcela libovolně“ (*Naše věda* XXIII. 1944, str. 10). A jistě právem.

U klasiků, jejichž autentický překlad ještě nemáme, spíše bychom s radostí uvítali věrný básnický překlad než nějaké líbivé přebásnění. Přiznáváme, že V. Jestráb (díky R. Hoškovi) originálu sice nedovoleno mírou neublížil, ale také mu není dost práv. Při volném překladu lze přece snadno vystihnout originál naprosto věrně. Celý poklad anakreontské poezie se však Jestrábovi nepodařilo vrátit čtenáři beze zbytku. Už sám rým nutí interpreta k různým volnostem, které jsou na škodu věci, nutí ho k různým vycpávkám (někdy málo vhodným, jindy i zcela nevhodným), na druhé straně zas k vynechávkám. A toto zjištění nás vede k závěru, že daleko hodnotnější než jakékoli přebásnění je *věrný básnický překlad*; zdůrazňuji slovo *básnický* i pojem *překlad*. Skoro u každé básně zůstal Jestráb něco z její krásy čtenářům dlužen. Uvedme několik ukázek.

Báseň 10 (Buchholz, IV. vyd.) má v Stiebitzově *Lyrice* i ve výboru Hoškově název *Učitel lásky*. Nejdříve překlad Stiebitzův:

Thrácké hříbě, proč se díváš
kosým pohledem ty na mne,
proč mi nelitostně přeháš?
Málo tuším ještě znáš!

Věř mi, dovedl bych krásně
přiložiti tobě uzdu,
otěžemi tebe řídit
cílových kol kamenů.

Teď se paseš na lučinách,
tančíš, lehce poskakující:
věru, tobě schází jezdec,
jenž by řádným znalcem byl!

Jestřábovo přebásnění (str. 14):

Thrácké hříbě, proč tak kosý
pohled na mne upíráš?
A proč opět uteklo jsi?
Málo, tuším, ještě znáš.

Po překrásné jízdě dychtěl
připjal bych ti řemení,
věř, a uzdou řídit bych tě
k cílovému kameni.

Nyní popásáš se v mlázi,
tančíš, skáčeš celé dny;
věru, tobě jezdec schází,
znalec *koňů* důkladný.

Stiebitz vystihl věrně „kolem cílových kamenů“, neboť v jejich *obíždění* byl právě vrchol jezdeckého umění, nikoliv v pouhé jízdě směrem k nim. Nápis „Učitel lásky“ Jestřáb od Stiebitze přejal, ale úkol učitele lásky nevystihl. Poslední verš zní u Jestřába „znalec koňů důkladný“. Slovo „koňů“ Jestřáb doplňuje. Jenže báseň je alegorická (jde o thráckou dívku), pojem učitele lásky zvrací Jestřáb na znalce *koňů*. Chtěl-li originál nějak doplnit, měl užít slova vhodného (vzhledem k erotické náplni verše), třeba znalec „jízdy“ či něco podobného, co by odpovídalo nadpisu učitel „lásky“.

I báseň na str. 13 má stejný název *Proti povýšenci* jako u Stiebitze (str. 147). Uvedme jen prvních 6 veršů v překladu Stiebitzově a v přebásnění Jestřábově:

Stiebitz:

V ubohý cár halil se dřív, jak
u vos v pase zdrhlý háv,
kousičky dřev na uších měl
a lysá kůže hovězí
se po bocích mu houpala,
špinavý kryt na bidný štít!
Baby, jež prodávají chléb,
nevěstky, to byl jeho svět!
Ničema bidný Artemon!
Jen lstí a podvodem byl živ!

Jestřáb:

Šat jeho býval samý cár, jak
u vos v pase zdrhlý háv,
dřevěné kostky v uších měl
a lysá kůže zdechlých krav
mu kolem boků klimbala
a starý potah ze štítu. Se
smečkou(!) hokynářských bab
a s *děvkami* se stýkal jen,
Artemon, nízký, sprostý chlap,
podvodný hráč a *ožrala*.

Kůži „zdechlých krav“ doplnil Jestřáb kvůli rýmu, sotva šťastně. „Dřevěné kostky v uších“ mohl v přebásnění klidně nazvat „náušnice“. Stýkal se s „děvkami“. Stiebitz volí mírnější výraz s „nevěstkami“. „Podvodný hráč“. Jde vskutku o hráče? V básni *Na jaro nebo léto* (str. 36) doplnil Jestřáb v druhém verši „po návrší“. Opět pro rým. Nevadilo by. Ale povšimněme si, kolik krásy podává Stiebitzův věrný básnický překlad a jak ochuzuje čtenáře Jestřáb:

Stiebitz (str. 191):

Ó, jak je krásné jíti,
kde nivy rozkvétají,
kde sladce jemným vánkem
Zefyros vlahý dýchá!
Zřít ratolesti révy
a v stinné loubí vejít,
v svých loktech něžnou dívku,
jež dýše všecka láskou!

Jestřáb:

Cožpak není krásné jit
rozkvetlou loukou po návrší,
kde úplný a slastný klid
jen velmi jemný Zefýr ruší?
Větévky uzítí Bakchovy,
vnořit se s něžnou dívkou
zcela(!)

do zeleného listoví
a líbat ústa rozechvělá?

V orig. není řeč o „úplném a slastném klidu“ — ale ani to by nevadilo. Zato krásný a plasticky vyjádřený obraz „vlahý Zefýr dýchá sladce jemným vánkem“ Jestřáb nevystihl, jen ho rozmazal. Stejně tak nevystihl představu „mít dívku v náručí“ a zvláště poslední verš ochudil jaksepatří.

A konečně si povšimněme poslední ukázky, která potvrdí, že každé, i rýmované přebásnění, je méně hodnotné než věrný básnický překlad. Báseň *Na vlaštovku* je v originále velmi krásná. Jestřábova parafraze:

Co ti mám, řekni, udělat,
vlaštovko, jež mi nedáš spát?
Odstříhnout mám ti křídélka,
lehoučká jako šepot Múz (!!!),
či spíš tvůj (!) jazyk z hrdélka
vyříznout jako Téreus?
Proč tropíš tyhle hlouposti?
Proč jsi mi prostořekostí (!)
svých ranních písní, zpozdlá,
odňala ze snů Bathylla?

Doslovný překlad by zněl: Co chceš, abych ti učinil, co chceš? Pověz, vlaštovko! Chceš, abych tě chytil za rychlá křídélka a přistříhl ti je? Či ti mám spíš vyříznout zevnitř jazyk, jako učinil dávný Téreus? Pročpak jsi mi zaplašila z krásných snů svým ranním švitořem Bathylla?

Nejhorší je to s Jestřábovou výplní básně. Skoro z poloviny do ní umístil *své vlastní* myšlenky a obraty, násilné, nepromyšlené, svédčící

o autorově neznalosti věci a o jeho neschopnosti vcítit se do originálu.

V celé knížce je jen málo míst, kde se Jestřábovo přebásnění kryje s originálem. Především bychom nemohli nic vytknout prvním šesti veršům v básni *Na své lásky* (str. 50):

Jestli spočteš všechno listí,
které roste na stromech,
jestli umíš vypočítati,
kolik vln je v mořích všech,
za počtáře láskám svým
jenom tebe předurčím.

Ale takovýchto míst je opravdu málo a jsem přesvědčen, že by se sotva komu podařilo přebásnit takto zdařile *celý* anacreontský odkaz. Jinak v celé knížce ruší čtenářský požitek strojené výrazy; přímo groteskně působí některé Jestřábovy *doplňky* originálu. Tak např. hned na str. 13 ponechal Jestřáb onomu povýšení na bradě přesešně 4(!) chlupy. Čteme tak desítky míst, kde výrazy jsou buď nepřesné, chybné nebo nevhodně doplněné. A takových případů by se dalo uvést velmi mnoho.

Čtenář ovšem netuší, že ho takováto rýmovaná úprava s různými doplňky uvádí v omyl, je přesvědčen, že čte slova a myšlenky původního básníka. Upravovatel textu mu takto podává myšlenky a doplňky své, někdy velmi vzletné, ale v orig. nejsou. Z *rychlých křídélek* udělá Jestřáb křídélka „lehoučká jako šepot Múz“ atp. Kdo by se tedy divil, že Stiebitz tolikrát vyslovil nedůvěru k takovémuto přebásňovacím pokusům, kdy „někteří překladatelé zacházejí s originálem svévolně, dělají to, co se jim zlíbí nebo co dovedou, a říkají tomu přebásnění, ve skutečnosti se však za tímto označením skrývá většinou nepoctivost a neodpovědnost“ (LF 62, 1935, str. 195).

Ostatně jsem přesvědčen, že přijde čas, kdy sami čtenáři budou proti takovému přebásněním protestovat a požadovat se adekvátních *básnických překladů*. Než se tak stane, bylo by dobře, aby se co nejdříve uskutečnil požadavek Aka-

demie, aby žádné nakladatelství nesmělo vydat překlad z latiny a řečtiny, pokud by jako hodnotný nedoporučil k vydání příslušný kabinet Akademie.

Rudolf Mertlík

Z e s v ě t a

NOVÉ ČASOPISY

V nakladatelství Brill v Leydenu vyšel r. 1961 první ročník časopisu *Iranica antiqua* (204 str., 38 obrázků, 3 mapy; cena 35 hfl.) pod redakcí R. Ghirshmana, L. Van den Berghe a redakční rady, v níž jsou zastoupeni i zahraniční vědci. Sekretariát redakce: 2, Blandijnberg, Gand, Belgie. Tematika časopisu nebude omezena jen na Írán v užším slova smyslu, nýbrž zahrne i okolní oblasti, tedy Peršany, Indy, Kimmerie, Skythy atd. Budou v něm publikovány zprávy o nových archeologických nálezích umění, epigrafii a numismatice. Ročně mají vycházet dva sešity. (*Gnomon* 34, 1962, str. 650.)

*

Od jara 1962 vydává Dean of the Graduate School, The University of Texas časopis 'Arion. A quarterly journal of classical culture'. Redaktory jsou William Arrowsmith, D. S. Carne-Ross, J. P. Sullivan a Frederic Will. Adresa redakce: Arion, 2603 Main Building, University of Texas, Austin 12, Texas. Roční předplatné pro USA a Kanadu \$ 5, jednotlivý sešit 1,50 \$. (*Gnomon* 34, 1962, str. 848.)

SYMPOSION V CURYCHU

Dokladem, jak aktuální otázkou je i na západě přiblížení antické

literatury dnešnímu čtenáři prostřednictvím překladu, je symposium, jež v listopadu 1960 uspořádalo nakladatelství Artemis v Curychu. Hlavní referenti W. Schadewaldt (Tübingen) a E. Staiger (Curych) přednesli své osobní názory na překladatelské umění. Diskuse se soustředila hlavně na otázku, co především by se dnes mělo z antické literatury překládat. Přitom se ukázalo, že antika je téměř nevyčerpatelným zdrojem pramenů, jež lze v mnoha ohledech chápat jako předstupně moderního bádání. Tak např. paradoxografové mohou být neobyčejně zajímaví pro folkloristu, nutně je potřebí nově přeložit přírodovědné dílo Pliniovo a opatřit je komentářem, který bude musit vypracovat jeden, popřípadě dva, odborníci-přírodovědci. Podobně je tomu s Platónovým Timaiem, na jehož novém překladu a obsáhlých vysvětlivkách pracuje filolog, filosof a přírodovědec. (*Gymnasium* 69, 1962, str. 59—62.)

ŘÍMSKÁ STUDIA VE „STARÉM I NOVÉM RUSKU“ V HODNOCENÍ ZÁPADNÍ VĚDY

K. Kindermann sleduje v časopise *Gymnasium* (69, 1962, str. 62—66) vývoj římských studií v Rusku od nejstarší doby (založení slovansko-řecko-latinské akademie

v Moskvě r. 1682) až do dneška. I když zdůrazňuje vliv německých humanistů na ruská humanistická studia i podíl německých klasických filologů při založení I. ruské univerzity v Moskvě (r. 1775), je článek sympatický svým nezaujatým přístupem k současné klasické filologii sovětské. Ocenění se dostává rozsáhlé překladové literatuře z klasických jazyků i novým pracím z dějin římské literatury. I když se tu „ponor do světa klasického starověku uskutečňuje z jiných hledisek než na západě, je níméně nutno jmenovat sovětské práce z oblasti dějin antické kultury s hlubokou úctou, neboť prozrazují úsilí učinit celý antický svět předmětem zájmu co neširších vrstev ruského národa. Proto klasická filologie v SSSR všeobecně upouští od dílčích, časově náročných studií, jež čte jen málo lidí, a soustřeďuje svou pozornost převážně na kritiku sociálních poměrů.“ Kindermann se domnívá, že by němečtí klasičtí filologové měli nejen tyto práce poznat a z nich se učit, nýbrž také se jednou odvážít přeložit takové dílo do němčiny.

NOVÉ ROZLUŠTĚNÍ ŘÍMSKÉ ZAKLÍNACÍ DESTIČKY

V lingvistice dobře známý zaklínací text (Audolent, Defixionum tabellae str. 165 nn., č. 110), o němž se v odborné literatuře často jednalo, byl dosud pokládán, byť ne bez námitek, za jednu ze vzácných jazykových památek pevninských Keltů. Rudolf Egger jej podrobil novému studiu, při němž především trpělivě sledoval zvláštnosti kursivního písma, a došel k závěru, že text je psán normální latinou, ale obsahuje galské prvky. Také obsah je neobvyklý. Zaklínající byl herec, jenž prokrel nemalou část

svého početného ansámblu. Nápis pochází z doby kolem r. 200 n. l. (Deutsche Literaturzeitung 83, 1962, sl. 1040.)

MEZINÁRODNÍ KONGRES V AIX-EN-PROVENCE

Association Guillaume Budé uspořádala ve dnech 1.—6. dubna 1963 svůj sedmý mezinárodní kongres. Program byl velmi bohatý: dějiny a starožitnosti Provence, vznik tragédie, řecká a římská komedie, antické mýty a postavy na moderní scéně, stoická filosofie a její pokračování až do 17. stol., menší řečtí a latinští historikové, humanismus. (Gnomon 34, 1962, str. 735.)

ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY V EFESU

Při rakouských archeologických výzkumech v Efesu r. 1961 byla nalezena dobře zachovaná hlava Marka Aurelia, jež představuje císaře v prvním desetiletí jeho vlády. Dále byly objeveny zajímavé skulptury: klečící chlapec hraje si s ptáčkem, kopie žánrové skupiny, asi helénistické, a ideální ženská hlava, dobrá mramorová kopie bronzového originálu asi z 1. pol. 4. stol. př. n. l., dosud známého jen ze dvou lehce odlišných variant. K dalším nálezům patří torso repliky známého satyra, jenž šlape na šlapací klapačku; originál pochází asi z 2. stol. př. n. l. Z epigrafických památek nalezených v Efesu r. 1961 je obzvláště významný nápis na stéle 1,36 m vysoké, která byla vestavěna do stěny jedné místnosti prytaeica. Pochází asi z r. 300 př. n. l. a obsahuje rozsudek smrti nad 45 lidmi, kteří napadli efeské slavnostní poselstvo, jež se ubíralo do Sard k tamní svatyni Artemidině. (Deutsche Literaturzeitung 83, 1962, sl. 1038—1039.)

SUIDAS NEBO SUDA ?

V časopise *Das Altertum* 8, 1962, str. 179—185 podává Nikolaus Walter přehled současných názorů o titulu tzv. Suidova slovníku, jednoho z nejdůležitějších děl, která se nám dochovala z byzantské literatury. Již dříve budilo podezření, že autor slovníku, žijící v 10. stol., by se jmenoval Suidas, neboť jde o starořecké jméno s thesalskou vokalizací, které jinak není v byzantské epoše doloženo. Otázka se dostala znovu na přetřes, když vydavatelka slovníku Ada Adler upozornila na to, že nejlepší rukopisy díla nejmenují autora, nýbrž uvádějí jako titul (ἡ) Σοῦδα. Jméno Suidas je tedy nutno chápat jako sekundární. Snad se zakládá na konjektuře učeného arcibiskupa Eustathia z Thessaloniky (12. stol.), který již nerozuměl původnímu titulu díla. Jméno se totiž objevuje poprvé v rukopise slovníku, jenž pochází od Eustathia. Je možné, že se přitom Eustathios dal svést vzpomínkou na jméno historika Suidy z 3. stol. př. n. l. Co však znamená titul ἡ Σοῦδα? V byzantské řečtině má toto slovo význam „příkop“, to však jako titul slovníku nedává smysl. Pokusy o řešení byly různé (např. 1. Jde o řecky transkribovaný latinský imperativ „suda“ = „pot se! 2. Titul je odvozen ze sanskrtského „suvidya“ = asi „perfecta cumulataque scientia“ 3. Jde

o akrostich delšího titulu. 4. Původní titul byl ΓΟΥΙΑΔΑ = „Vůdce“, „Ukazatel“. Pozdější řecký pisar již nerozuměl tomuto slovu vulgární latiny a přepsal je jako ΣΟΥΙΑΔΑ. Potom novým přepsáním vzniklo ΣΟΥΔΑ. Všechny tyto výklady se však setkaly s vážnými námitkami. Nejpravděpodobnější se nyní zdá názor, že Σοῦδα je slovo přejaté do byzantské řečtiny z latinské vojenské terminologie. Dříve než nabylo v byzantské řečtině významu „příkop“ (po r. 1000), označovalo v 7.—10. stol. druh palisády, dřevěné opevnění z kůlů. Tvar „suda“, který je poprvé doložen řecky, je hybridně vytvořen od slovesa „sudar“ = „opevňovat kůly“, odvozeného od „sudis“ = „zašpičatělý kůl“. Na rozdíl od „sudis“ = „jednotlivý kůl“, mělo „suda“ kolektivní význam = „palisáda“. Jaký význam by pak mělo slovo jako titul slovníku? Jako palisáda se buduje jen spoluprací mnoha vojáků, z nichž každý přispěje hradebním kulem k stavbě, tak čerpá autor slovníku svůj materiál z mnoha pramenů, z nichž každý přispívá k úspěchu Sudy. Dávat knihám takovéto metaforické tituly, zvláště šlo-li o díla, v nichž byla sestavena rozmanitá látka z různých pramenů, bylo jak v starší, tak v byzantské době běžné (sr. Λεμῶν = Louka, Στρωματεῖς = Koberce).

-88V-

BIBLIOGRAFIE JAZYKOVĚDY A LITERÁRNÍ VĚDY

je vydávána jako samostatná řada časopisu Novinky literatury, SPOLEČENSKÉ VĚDY, v Bibliografickém středisku společenských věd Státní knihovny ČSSR. — Filologická bibliografie plní dvojí funkci: A. Zaznamenává a anotuje ve spolupráci s příslušnými ústavy článkovou a knižní literaturu ideologickou, teoretickou a přehledovou, a to naši (v přísném výběru), a především zahraniční; B. Zaznamenává na základě jednotné evidence veškeré přírůstky zahraniční filologické literatury, získané knihovnami a odbornými pracovišti.

Novinky literatury, SPOLEČENSKÉ VĚDY, řada Jazykověda-Literární věda, vycházejí 10krát ročně, předplatné je 40 Kčs, objednávky vyřizuje PNS

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

vydává pro členy JKF z pověření výboru JKF prof. dr. Ladislav Varcl

Redakční tajemnice: dr. A. Vidmanová

Uzávěrka tohoto čísla byla 30. listopadu 1963

Jednotlivá čísla je možno zakoupit po 5,— Kčs, bibliografické číslo po 8,— Kčs

Obálku navrhl J. Krouz

Vytiskly Novinářské závody Mír, n. p., závod 1, Praha

A-12*41141